

REPUBLIKA SRBIJA

Autonomni ženski centar

Autonomni ženski centar (AŽC) je feministička nevladina organizacija iz Beograda koja se od 1993. godine profesionalno bavi nasiljem nad ženama u porodici, rukovodeći se definicijom usvojenom od Ujedinjenih Nacija:

Nasilje nad ženama je manifestacija istorijski nejednakog odnosa snaga između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije i diskriminacije muškaraca nad ženama i do sprečavanja potpunog napretka žena. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih društvenih mehanizama kojima se žene prisiljavaju da budu u podređenoj poziciji u odnosu na muškarce¹.

Naša misija uključuje stav da je život bez nasilja osnovno ljudsko pravo, i polazeći od toga, podstičemo individualni i institucionalni odgovor na nasilje nad ženama.

Aktivnosti centra obuhvataju: konsultantski rad sa ženama, saradnju sa relevantnim institucijama na razvijanju modela koordinirane akcije zajednice (integralne intervencije) u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, edukativne i preventivne aktivnosti, istraživačke i polisi (policy) analize, kampanje za senzibilizaciju javnog mnjenja i učešće u aktivnostima međunarodnih mreža protiv nasilja nad ženama.

¹ Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama, Generalna skupština UN, decembar 1993. godine, potvrđeno u Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, par.118, Četvrta UN svetska konferencija o ženama, 15. septembar 1995.

Godišnje se centru obrati oko 1.500 žena. Od osnivanja pruženo je preko 30.000 usluga - psihološke i psihoterapeutske konsultacije (telefonske i direktne), grupe samopomoći, pravne i advokatske konsultacije i pravno zastupanje.

AŽC od 2002. godine u kontinuitetu razvija saradnju sa javnim službama - centrima za socijalni rad, policijskim stanicama, pravosudnim organima i domovima zdravlja, izvođenjem edukacije, standardizovanjem postupanja i razvijanjem modela koordinacije između službi. Istovremeno se radi i na senzibilizaciji studentkinja i studenata, budućih profesionalaca u sistemu zaštite od nasilja u porodici.

AŽC od 1995. godine u okviru Međunarodne kampanje *16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama* realizuje, u saradnji sa ženskim organizacijama iz 40 gradova u Srbiji, kampanje kojima skreće pažnju javnosti i donosilaca odluka na problem nasilja nad ženama u porodici, ističući obavezu države da kreira adekvatna rešenja. Novembra 2006. Autonomni ženski centar se uključio u kampanju Saveta Evrope - *Zaustavimo nasilje u porodici nad ženama*, podstičući lokalne samouprave na aktivno učešće. Pored toga AŽC radi na *ojačavanju mreže ženskih nevladinih organizacija* u Srbiji kroz informativnu podršku - web sajt www.womenngo.org.yu, e-mail konferenciju *zenskaposla* sa preko 400 adresa organizacija i aktivistkinja, biblioteku koja sadrži oko 800 knjiga sa temama ženskih ljudskih prava.

Istraživanja, praćenje i analize javnih politika - U saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom Autonomni ženski centar je sproveo istraživanje o zdravstvenim posledicama nasilja nad ženama, na uzorku od 1.456 žena iz Beograda.

Centar je učestvovao u pisanju *Alternativnog izveštaja* po Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i bio prisutan na 38. zasedanju CEDAW Komiteta. Predstavnice Autonomnog ženskog centra su učestvovala u ekspertskim radnim grupama za izradu državnih dokumenata ključnih za efikasnu prevenciju i zaustavljanje nasilja nad ženama i decom.

Od osnivanja AŽC je aktivan na *međunarodnoj sceni*. 1995. godine učestvovao je na IV svetskoj konferenciji žena u Pekingu, a 2006. u ekspertskoj grupi UN Odeljenja za unapređenje položaja žena, u izradi dokumenta *Nasilje nad ženama: dobre prakse u suzbijanju i eliminisanju nasilja nad ženama* (A/61/122/Add.1). Prepoznat kao organizacija od

evropskog znaĉaja, Centar je uĉestvovao na konferenciji Saveta Evrope za lansiranje Panevropske kampanje protiv nasilja nad Źenama u porodici (Madrid, 27.11.2006.). AŹC je *ĉlan mnogih meĉunarodnih mreŹa*: WAVE – Evropska mreŹa protiv nasilja; NEWW – Źenska mreŹa istok-zapad; VAWW – Źenska mreŹa protiv nasilja u ratu; OBOSTRANS – Meĉunarodna mreŹa o Źenskom zdravlju, i posmatraĉ u EWL – Evropskom Źenskom lobiju. Autonomni Źenski centar je inicijator osnivanja *MreŹe organizacija za rad sa Źenama Źrtvama nasilja* koja u Srbiji okuplja 23 SOS telefona i 4 Sigurne Źenske kuće i *Kontakt organizacije civilnog druŹtva* – ciljna grupa Źene, za implementaciju *Strategije za smanjenje siromaŹtva u Srbiji*.

UPITNIK O NASILJU PROTIV ŽENA U PORODICI

UVOD

Prikaz stanja u oblasti nasilja nad ženama u porodici u Republici Srbiji koji sledi, zasniva se na pregledu državnih strateških dokumenata, kako u oblasti nasilja u porodici, tako i u drugim oblastima u koje je rodna ravnopravnost uključena kao sastavni deo. Zarad sveobuhvatnije analize korišćeni su i nacrti odgovarajućih strategija za koje se očekuje da će biti usvojene tokom narednih nekoliko godina. Svi državni dokumenti, objavljeni na zvaničnom veb sajtu Vlade Republike Srbije su pretraživani po ključnim rečima, a komentari su potkrepljeni citatima iz dokumenata.

Ovaj prikaz sadrži i sveobuhvatnu analizu legislative u oblasti nasilja nad ženama u porodici, koja je najvećim delom preuzeta iz *oddatka 2 Strategije za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2008. do 2012. godine*. Ovu analizu je sačinila radna grupa za izradu Strategije.

Autonomni ženski centar obeležava ove 2008. godine 15 godina svog rada i svoje posvećenosti u borbi za jedno od osnovnih ljudskih prava – pravo žena na život bez nasilja. Ovo je podrazumevalo i uticaj na kreiranje praktične politike, kao nužne aktivnosti za rešavanje problema na širem društvenom planu i uspostavljanje adekvatnog modela koordinirane akcije. Nastojanje da se na identifikovane potrebe žrtava nasilja u porodici odgovori adekvatnim uslugama službi u zajednici ogledalo se u naporu da predložene promene principa, procedura i postupaka budu prihvaćene

od donosilaca odluka. Time je nesumnjivo dat doprinos AŹC-a u kreiranju javne politike u oblasti nasilja nad Źenama u porodici.

Nadamo se da će uporedna analiza omogućiti da se steknu izvesna saznanja koja mogu da olakšaju procese pozitivnih izmena javnih politika.

Nataša Jovanović

Autonomni Źenski centar

Nacionalni akcijski planovi/politike (NAP)

1. Jedinstven NAP za sve oblike nasilja nad ženama

- 1.1. DA LI JE VLADA VAŠE DRŽAVE DONIJELA JEDINSTVENI NACIONALNI PLAN AKCIJE ZA BORBU PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA KOJI SE ODNOSI NA SVA PODRUČJA NASILJA NAD ŽENAMA, KAO ŠTO JE DEFINISANO U PREPORUCI REC(2002)5 (SILOVANJE I SEKSUALNO NASILJE, NASILJE UNUTAR PORODICE, SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE, GENITALNO SAKAĆENJE, NASILJE TOKOM I NAKON KONFLIKTA NASILJE U INSTITUCIONALNOM OKRUŽENJU, NEMOGUĆNOST POŠTOVANJA SLOBODE IZBORA U VEZI S REPRODUKCIJOM, UBIJANJE U IME ČASTI, PRISILNI BRAKOVİ)?

DELIMIČNO - Vlada Republike Srbije nije donela jedinstveni nacionalni akcioni plan za borbu protiv nasilja nad ženama koji se odnosi na sva područja nasilja nad ženama, kao ni protiv nasilja u porodici. Na nacionalnom nivou još uvek ne postoji jasan koncept i politika u oblasti zaštite žena od nasilja u porodici.

Ipak, postoje nacrti odgovarajućih strategija, koji još uvek nisu usvojeni, ali je usvojena, a time i obavezujuća Strategija za teritoriju Autonomne pokrajine Vojvodine (APV).

1. Polazni okvir Nacionalne strategije protiv nasilja, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Beograd, 2005.

Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja se ne odnosi isključivo na nasilje prema ženama već na nasilje u društvu u najširem smislu - prema deci, starim osobama, invalidima, vršnjačko nasilje, nasilje u institucionalnom okruženju. Ni na jednom mestu se u Polaznom okviru ne spominje rodno zasnovano nasilje, ali se navode neki od njegovih oblika. Spominje se nasilje u porodici, seksualno nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje dece u institucionalnom smeštaju. Analiza situacije je iscrpna, zasnovana na podacima nevladinih organizacija i relevantnih institucija. Veliki deo podataka u analizi se odnosi upravo na nasilje u porodici.

„Glavni cilj buduće Nacionalne strategije protiv nasilja jeste da se spreči nasilje u svim njegovim pojavnim oblicima, a posebno nasilje prema deci, ženama, invalidnim i starim osobama, izbeglicama i drugim ugroženim grupama, i da se ostvari osnovno ljudsko pravo na zaštitu od svih oblika fizičkog i mentalnog nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja, nehumanih i ponižavajućih postupaka, seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja, trgovine ljudskim bićima i svih drugih oblika nasilja i zloupotrebe.“

Dokument ne navodi relevantna međunarodna dokumenta, ali se na njih poziva:

„Zaštita od svih oblika nasilja predstavlja osnovno ljudsko pravo utvrđeno u međunarodnim dokumentima koje je i naša zemlja ratifikovala. Proces uključivanja naše zemlje u evropske integracije zahteva da se u ostvarivanju i zaštiti osnovnih ljudskih prava poštuju najviši međunarodni standardi koji proističu iz tih dokumenata.“

2. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2008 - 2014) - nacrt, Ministarstvo rada i socijalne politike, Sektor za rodnu ravnopravnost, Beograd, april 2008.

„Kroz Strategiju su obuhvaćene oblasti koje se tiču učešća žena u kreiranju politike i u donošenju odluka, oblast ekonomije, obrazovanja i zdravlja, problem nasilja nad ženama, kao i pitanje medija i javnog mnjenja, pošto je kroz široku i demokratsku diskusiju procenjeno da su ove oblasti u sadašnjem društvenom trenutku ključne za poboljšanje položaja žena i unapređivanje ravnopravnosti polova.“

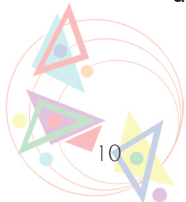
U nacrtu Strategije jedno poglavlje je posvećeno nasilju nad ženama (*Prevenција i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite žrtava* - članovi od 168. do 198.). Nacrt strategije se odnosi na rodno zasnovano nasilje, ne precizirajući pri tome ni jedan od oblika kako je navedeno u preporuci SE Rec(2002)5. Jasno se navodi da je nasilje nad ženama posledica neravnoteže moći između muškaraca i žena i da je u pitanju kršenje ljudskih prava usvajajući definiciju nasilja nad ženama iz međunarodnih dokumenata:

„Nasilje nad ženama je rezultat neravnoteže moći između žena i muškaraca koja dovodi do ozbiljne diskriminacije žena, i u okviru društva i u okviru porodice. Ono predstavlja kršenje ljudskih prava, čija sama priroda lišava žene njihove mogućnosti da uživaju osnovne slobode, često ostavlja žene ranjivim za dalje zlostavljanje i predstavlja veliku prepreku u prevazilaženju neravnopravnosti između muškaraca i žena u društvu.“

„Nasilje prema ženama je svaki akt rodno zasnovanog nasilja, koji rezultira ili može da ima za posledicu fizičku, psihičku ili seksualnu povredu ili patnju žene, uključujući pretnje takvim radnjama, ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li se dešava u sferi javnog ili privatnog života. Nasilju su posebno izložene žene iz marginalizovanih i/ili višestruko diskriminisanih grupa (Romkinje, žene sa invaliditetom, izbeglice/raseljene žene, žrtve rata, žene koje žive u istopolnim zajednicama, žene sa psihički izmenjenim ponašanjem, žene zavisne od alkohola. droge i/ili medikamenata, žene sa HIV/AIDS virusom, hronične bolesnice, migrantkinje, siromašne žene, ženska deca, starice, žene iz seoskih sredina i druge višestruko diskriminisane grupe).“

Kao jednu od mera za poboljšanje položaja žena, nacrt ove strategije predviđa i usvajanje posebne, jedinstvene *Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja nad ženama*:

„...Sačiniti sveobuhvatnu strategiju za borbu protiv nasilja nad ženama u okviru koje bi se definisale kako mere prevencije, tako i mere zaštite za žrtve i sankcija za počinioce; obezbediti posebne mere kao što su zakonska pravila, mehanizmi i procedure, koji su prilagođeni pojedinim vidovima nasilja, i ustanoviti posebna i efikasna rešenja za zaštitu žena koje pripadaju višestruko diskriminisanim grupama.“

3. Za teritoriju Autonomne pokrajine Vojvodine usvojena je **Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2008. do 2012. godine.**

Ova Strategija je obavezujuća za teritoriju APV, a odnosi se, pre svega, na nasilje u porodici, ali i na druge oblike rodno zasnovanog nasilja. U uvodnom delu dokumenta navedeni su svi međunarodni dokumenti koji su bili polazni okvir za izradu Strategije, uključujući i preporuku SE Rec(2002)5. Iako ova strategija na sveobuhvatan način definiše i reguliše nasilje u porodici i nad ženama, njeno ograničenje je, ne samo u tome što važi samo za teritoriju APV, već i u tome što APV nema nadležnosti nad policijom i pravosuđem.

„Nasilje u porodici i svi drugi vidovi rodno zasnovanog nasilja predstavljaju kršenje ljudskih prava. Na taj način, žrtvama se uskraćuje pravo da uživaju osnovne slobode, a to ih čini ranjivim i podložnim za druge vrste zlostavljanja. Ujedno, to predstavlja i glavnu prepreku za uspostavljanje jednakosti, mira, građanske sigurnosti i demokratije. AP Vojvodina, u granicama svojih nadležnosti, garantuje ženama, deci i svim drugim žrtvama rodno zasnovanog nasilja, zaštitu ljudskih prava i sloboda – preduzimanjem neophodnih mera prevencije, suzbijanja i kažnjavanja nasilja, kao i zaštite od nasilja.“

U dodatku Strategije date su i sveobuhvatne definicije rodno zasnovanog nasilja, a objašnjenja su preuzeta iz preporuke Saveta Evrope Rec(2002)5:

„Rodno zasnovano nasilje je svako delo nasilja zasnovano na rodnoj polnoj osnovi, koje za posledicu ima ili može imati fizičku, seksualnu ili psihološku povredu ili patnju, uključujući i pretnje takvim delima, prisiljavanje ili oduzimanje slobode, bez obzira na to da li se nasilje događa u javnom ili u privatnom životu.“

Rodno zasnovano nasilje najčešće se izjednačava s nasiljem protiv žena i uključuje sledeće vidove (mada se ne ograničava na njih):

- *nasilje koje se događa u porodici ili domaćinstvu, uključujući fizičku i mentalnu agresiju, emocionalno i psihološko zlostavljanje, silovanje i seksualno zlostavljanje, incest, silovanje među supružnicima, stalnim ili povremenim partnerima i ukućanima, zločine počinjene u ime časti, žensku genitalnu mutilaciju u1080 i ostale tradicionalne običaje štetne za žene, kao što su prisilni, ugovoreni i rani brakovi;*
- *nasilje koje se događa u zajednici, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i ucenjivanje na radu i u institucijama, trgovinu ženama (i decom) u svrhu seksualnog*

iskorišćavanja, ekonomskog iskorišćavanja, kao i seks-turizma, nepoštovanje slobode izbora u vezi s reprodukcijom (prisilne sterilizacije i pobačaji, kontracepcija nametnuta pretnjom ili silom, uskraćivanje pobačaja, prenatalna selekcija pola i slično);

- *nasilje koje počini ili odobri država ili njeni predstavnici/službenici prema osobama u institucijama – u školama, učeničkim domovima, domovima za smještaj dece bez roditeljskog staranja, domovima za stara i bolesna lica, psihijatrijskim institucijama, pritvorskim ustanovama i zatvorima;*
- *kršenje ljudskih prava u situacijama ratnog konflikta, posebno uzimanje osoba za taoce, ponižavanje, mučenje, progona, sistemsko silovanje, seksualno ropstvo, prisilna trudnoća, trgovina u svrhu seksualne i ekonomske eksploatacije.“*

1.2. AKO JE NAPISAN, DA LI JE OBJAVLJEN? KOJI JE VREMENSKI ROK?

Polazni okvir Nacionalne strategije protiv nasilja, radni tekst, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, objavljen je 2005. godine. Polazni okvir nije razrađivan, a samim tim ni usvojen kao dokument.

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2008 – 2014) - Ministarstvo rada i socijalne politike, Sektor za rodnu ravnopravnost, objavio je nacrt u januaru 2008, ali dok ga vlada ne usvoji on nije obavezujući dokument.

Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine je objavljen februara 2008. godine, a Strategija usvojena na Skupštini AP Vojvodine septembra 2008. godine.

1.3. AKO NIJE NAPISAN, DA LI JE PLANIRANO DA SE NAPRAVI TAKAV NAP? ŠTO JE TOM SMISLU PODUZETO?

DA, postoji inicijativa da se donese NAP protiv nasilja nad ženama. Ova inicijativa potiče, pre svega, od ženskih nevladinih organizacija koje se bave nasiljem nad ženama, ali proističe i iz međunarodnih obaveza države Srbije na osnovu CEDAW konvencije.

Jula 2007. godine Republika Srbija je primila Zaključne komentare UN Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW/C/SCG/

CO/1), koji sadrže eksplicitnu listu preporuka i obaveza države u pogledu nasilja nad ženama, a posebno nasilja u porodici.

„...Komitet podstiče državu ugovornicu da kao prioritet postavi eliminaciju svih vidova nasilja nad ženama, naročito nasilja u porodici, kao i da u skladu sa Opštom preporukom broj 19 usvoji sveobuhvatne mere za rešavanje problema nasilja nad ženama. Komitet poziva državu ugovornicu da bez odlaganja usvoji Nacr Nacionalnog plana aktivnosti za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, koji sadrži mere za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući i stvaranje kapaciteta za sprovođenje zakona i standarda, istraživanja i vođenje evidencije. Država ugovornica se takođe podstiče da uspostavi sistematsko i redovno prikupljanje i analizu podataka i informacija o svim vidovima nasilja nad ženama, kako bi se povećao korpus znanja za razvoj delotvornih i ciljanih politika i programa, uključujući i preventivne mere, te da prati trendove u toku određenog perioda i svoje nalaze učini dostupnim široj javnosti.“

Komitet je pozvao državu Srbiju da podnese svoj drugi periodični izveštaj, čiji je rok za podnošenje bio april 2006. godine i svoj treći periodični izveštaj, čiji je rok za podnošenje april 2010. godine, u vidu kombinovanog izveštaja u 2010. godini.

Zbog toga se može očekivati da Republika Srbija tokom 2009. i 2010. usvoji Nacionalnu strategiju protiv nasilja nad ženama ili protiv nasilja u porodici i pristupi izradi Intersektorskog protokola o postupanju službi.

Osim toga, 25. oktobra 2007. u Beogradu je održana Nacionalna konferencija o borbi protiv nasilja nad ženama. Organizator Konferencije bio je Sektor za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike, na inicijativu Saveta za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije i uz učešće predstavnica/ka države i nevladinog sektora. Jedan od zaključaka Konferencije je:

„Kako bi se omogućila dosledna politika ravnopravnosti žena i muškaraca, i primenili moderni standardi i sistemska rešenja u ovoj oblasti, potrebno je, pre svega, usvojiti Zakon o ravnopravnosti polova i usvojiti Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.“

Nacr Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti predviđa, kao jedan od ciljeva i unapređivanje normativnog okvira zaštite od nasilja nad ženama.

„Prvi uslov za uspešnu borbu protiv nasilja nad ženama jeste dobar normativni okvir, odnosno odgovarajuća legislativa. U ovoj oblasti postoji niz međunarodnih standarda, opredeljenja i polazišta, koji se moraju ugraditi u naš zakonopravni sistem. Mora se takođe obezbediti dosledna primena i u inkriminisanju i u penalizovanju nasilja nad ženama, kao i praćenje rezultata kaznene politike.“

Kao jedna od aktivnosti za realizaciju ovog cilja predviđeno je usvajanje posebne Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja nad ženama sa posebnim merama za višestruko diskriminisanu grupu:

„...Sačiniti sveobuhvatnu strategiju za borbu protiv nasilja nad ženama u okviru koje bi se definisale kako mere prevencije, tako i mere zaštite za žrtve i sankcija za počinioce; obezbediti posebne mere kao što su zakonska pravila, mehanizmi i procedure, koji su prilagođeni pojedinim vidovima nasilja, i ustanoviti posebna i efikasna rešenja za zaštitu žena koje pripadaju višestruko diskriminisanim grupama.“

Međutim, jasno je da je, pre svega, potrebno usvojiti postojeći nacrt Strategije, a potom pristupiti izradi Strategije protiv nasilja nad ženama. Strategija APV bi mogla da bude „model“ za celu teritoriju Republike Srbije uz nužne dopune u vezi sa nadležnostima u zaštiti i prevenciji od nasilja prema ženama koje se odnose na policijsko-pravosudni sistem.

1.4. DA LI VAŠA DRŽAVA IMA NAP ZA POJEDINA PODRUČJA POMENutih OBLIKA NASILJA I ZA KOJA?

DELIMIČNO - Usvajene su samo dve strategije koje se odnose na pojedina područja nasilja nad ženama, od kojih je jedna za teritoriju Vojvodine, a druga za teritoriju cele Srbije:

- 1. Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2008. do 2012. godine za teritoriju Autonomne pokrajine Vojvodine, Pokrajinski Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, septembar 2008.**
- 2. Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2006. (Sl. Glasnik RS br. 111/2006)**

Strategija govori o trgovini ljudima, a samo u nekoliko navrata naglašava da su trgovinom naročito pogođene žene i deca.

„Trgovina ljudima, a posebno ženama i decom je problem svetskih razmera. On jednako pogađa zemlje koje se nalaze u postkonfliktnom periodu, odnosno periodu ekonomske i društvene tranzicije, kao i industrijski razvijene zemlje. Trgovina ljudima, kao i sve druge aktivnosti koje su u vezi sa organizovanim kriminalom, nije ograničena na teritoriju samo jedne zemlje. Ovaj fenomen, obuhvatajući faze vrbovanja, transporta i eksploatacije žrtava, u svojim različitim oblicima dešava se na teritoriji zemalja porekla, tranzita i krajnjeg odredišta. U svim fazama - zemljama, žene, deca i muškarci podvrgavaju se raznovrsnim oblicima zlostavljanja i iskorišćavanja kojima se povređuju njihova osnovna ljudska prava...“

„...Strategija Republike Srbije sastoji se od niza mera i aktivnosti koje treba preduzeti radi pravovremenog i sveobuhvatnog odgovora na problem trgovine ljudima u zemlji, sa posebnim naglaskom na zaštitu ljudskih prava žrtava. Izradom Strategije uspostavljeni su jasni strateški ciljevi koji treba da budu realizovani kroz različite aktivnosti državnih institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija. Ove aktivnosti će biti posebno predstavljene i u Nacionalnom planu akcije za borbu protiv trgovine ljudima, koji će biti donet po usvajanju Strategije (u daljem tekstu: Akcioni plan), čije će usvajanje uslediti. Strategija predstavlja nacionalnu politiku borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji i prvenstveno se zasniva na zaštiti ljudskih prava žrtava.“

Jedna od preporuka Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena jeste da država Srbija bez odlaganja usvoji Nacrt nacionalnog akcionog plana protiv trgovine ljudima, te se može očekivati da do 2010. godine država Srbija dobije i Nacionalni plan akcije donet na osnovu Strategije:

*„ Komitet poziva državu ugovornicu da bez odlaganja usvoji **Nacrt nacionalnog plana protiv trgovine ljudima** i da uspostavi mehanizme za praćenje i ocenjivanje njegove delotvornosti. Komitet zatim poziva državu da delotvorno primenjuje zakone i programe protiv trgovine ljudima, kao i da unapredi međunarodnu, regionalnu i bilateralnu saradnju kako bi se suzbila ova pojava. Komitet zahteva da država ugovornica uspostavi programe zaštite ljudskih prava i dugoročne reintegracije žrtava“.*

2. NAP protiv nasilja u porodici

2.1. DA LI POSTOJI POSEBAN NAP ZA OBITELJSKO NASILJE I NAVEDITE KROZ KOJE DRUGE NAP SE TRETIRA.

DA za teritoriju AP Vojvodina - *Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine*, Pokrajinski Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, septembar 2008.

NE na nacionalnom nivou - Republika Srbija nema NAP protiv nasilja u porodici

U nedostatku jedinstvene strategije za zaštitu žena od nasilja u porodici na teritoriji Republike Srbije, nasilje u porodici se delimično tretira kroz druge državne strategije:

1. **Strategija za smanjenje siromaštva, Vlada RS, Beograd, usvojena 16. oktobra 2003. godine** bavi se raznim aspektima siromaštva, među kojima je i rodni aspekt. Rodni aspekt siromaštva je u ovoj strategiji obrađen u tački 6 aneksa strategije.

„Siromaštvo žena treba shvatiti pre svega kao problem društvene diskriminacije žena koja se realizuje ignorisanjem stvarnog, realnog, radnog doprinosa žena i neplaćanjem, odnosno, potplaćenošću njihovog rada, kao i konstantno nižim ugledom „ženskih“ zanimanja, otežanom profesionalnom promocijom, ili u novije vreme „fleksibilizacijom“ rada koja često marginalizuje žene na nov način...”

U okviru poglavlja „Rodni aspekti siromaštva“ definiše se i analizira postojeće stanje siromaštva žena, njihov pravni položaj, identifikuju posebno osetljive kategorije žena (samohrane majke (posebno male dece i dece sa posebnim potrebama), domaćice, stare žene, bolesne žene i invalidkinje, žene na selu (stare i bez vlasništva), izbeglice, w09ožene koje su pomažući članovi domaćinstva, Romkinje, neobrazovane žene, nezaposlene žene, žene žrtve nasilja), definišu se problemi i ograničenja siromaštva žena, kao i ciljevi i strateški pravci delovanja.

Siromaštvo žena se dovodi u vezu i sa nasiljem nad ženama u porodici i van nje:

„Zatvoreni krug siromaštva, često je ojačan i nasiljem prema ženama, u porodici i izvan porodice. Između ekonomske nezavisnosti i mogućnosti rešavanja problema nasilja u porodici postoji sasvim jasna veza. Ali, takođe, nasilje može biti naličje ekonomske zavisnosti. Raširenost porodičnog nasilja koje dostiže zabrinjavajuće razmere u Srbiji takođe ima svoju ekonomsku cenu (nije ni društveno, ni ekonomski racionalno ne preduzimati ništa, jer će se u svakom sledećem krugu, u spirali nasilja, troškovi povećavati, a društvena cena postajati nepodnošljivo velika, uključujući i posledice po mlađe generacije). Na kraju, trgovina ženama i siromaštvo takođe su u najdirektnijoj vezi, ali ovo se za sada više očituje kao povezanost između ekonomskog stanja jedne države i verovatnoće da će žene biti predmet trgovine nego kao jasna veza na grupnom ili individualnom nivou.“

U okviru glavnog teksta Strategije za smanjenje siromaštva, nasilje u porodici se ne spominje posebno, osim u delu koji se odnosi na procenu troškova SSS od 2004. do 2006. godine. Ovaj deo strategije predviđa deo troškova za smanjenje siromaštva žena (iz centralnog i lokalnih budžeta i donacija) gde se predviđaju određena sredstva kroz dve stavke:

Ljudska prava (zakoni, institucije i edukacija; ravnopravnost žena; zakoni, edukacija i pravna pomoć; istraživanja iz oblasti rodni studija; *program prevencije nasilja nad ženama i decom* i pravna pomoć siromašnima);

Socijalna zaštita (preko fondova za socijalne inovacije, edukaciju za implementaciju reformi u porodičnoj i socijalnoj zaštiti).

2. Nacionalna strategija održivog razvoja, Vlada RS, UNDP, SIDA, Beograd, 2008.

Strategija održivog razvoja u delu IV – *Društveni i ekonomski uslovi i perspektive*, pod tačkom 1. - Društvene vrednosti, kvalitet života i društveno blagostanje¹ obrađuje temu nasilja, pa i nasilja u porodici:

¹ Društveno blagostanje u kontekstu Strategije podrazumeva one aspekte života ljudi oko kojih postoji sveobuhvatno saglasje u društvu da predstavljaju najznačajnije predušlove za lični osećaj sreće, kvaliteta života i dobrobiti pojedinca.

„U porastu su pojedini oblici nasilja (nasilje u porodici, nasilje među vršnjacima, nasilje prema životinjama), a prati ih tolerancija prema različitim oblicima verbalnog i neverbalnog agresivnog i nasilnog ponašanja. Podaci o učestalosti porodičnog nasilja iz 2001. godine alarmantni su: među anketiranim ženama 30,6 % izjavilo je da je pretrpelo fizičko nasilje, 46,1 % da je trpelo psihičko nasilje, dok je 8,7 % navelo da je bilo seksualno zlostavljano. Pretpostavlja se da je tzv. „tamna brojka nasilja“ veća.“

Žrtve porodičnog nasilja su u Strategiji prepoznate kao posebno ranjiva kategorija stanovništva i u oblasti socijalne sigurnosti i socijalne zaštite, zapošljavanje, kao što je prepoznata i višestruka marginalizacija žena sa invaliditetom, Romkinja i sl.

*„Postojeća mreža ustanova socijalne zaštite ne odgovara stvarnim potrebama korisnika i ne obezbeđuje odgovarajuće usluge. Uprkos brojnim izmenama regulative, suštinski reformski pomaci započeti su 2000. godine i to u kontekstu decentralizacije i deinstitucionalizacije prethodno visokocentralizovanog sistema. Najznačajnije mere usmerene su ka poboljšanju položaja najranjivijih kategorija populacije: pojedinaca i porodica koji ne ostvaruju osnovnu socijalnu sigurnost, lica sa invaliditetom, starih, dece bez roditeljskog staranja, **žrtava porodičnog nasilja** itd.“*

*„Žene sačinjavaju više od polovine nezaposlenih (54,7 %). One su, prema podacima Nacionalne službe zapošljavanja (2006), slabije kvalifikovane, zapošljavaju se u ekonomski neproductivnijim sektorima i imaju niže zarade. Riziku siromaštva posebno su izložene starije žene u seoskim područjima, samohrane majke, domaćice, Romkinje, izbeglice, neobrazovane i nezaposlene žene, žene sa invaliditetom i **žene žrtve nasilja**.“*

„U rodnim odnosima, u partnerskim i porodičnim odnosima i dalje dominira patrijarhalni vrednosni sistem. Održavanje patrijarhalnih obrazaca unutar domaćinstva i porodice vodi neravnopravnoj podeli rada u kojoj žene obavljaju najveći deo neplaćenog kućnog rada, a mnoge imaju ograničen pristup finansijskim resursima.“

Posebno poglavlje strategije je posvećeno rodnoj ravnopravnosti, a kao jedan od važnih ciljeva Strategije održivog razvoja Republike Srbije u oblasti rodne ravnopravnosti se, između ostalih, navodi i *prevencija, suzbijanje nasilja i zaštita žena od nasilja*.

Strategija posebno navodi i niz dokumenata koje treba poštovati i/ili koje treba usvojiti da bi se doprinelo povećanju rodne ravnopravnosti, među kojima je i CEDAW.

„Prioritet Republike Srbije u oblasti rodne ravnopravnosti jeste usklađivanje i dosledna primena do sada usvojenih programa, strategija i zakona koji tretiraju rodnu dimenziju (Strategija za smanjenje siromaštva, nacionalni indikatori Nacionalnih milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji, Nacionalna strategija zapošljavanja za period od 2005. do 2010. godine, programi integralne socijalne zaštite i dr.) kao i usvajanje nacionalnog akcionog plana za poboljšanje položaja žena, donošenje zakona protiv diskriminacije i zakona o rodnoj ravnopravnosti. Pomenuti institucionalni okvir treba dosledno da prati evropske i međunarodne standarde za rodnu ravnopravnost i pravo na razvoj (Konvenciju UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, CEDAW, Pekinšku platformu i principe MOR).“

3. Akcioni plan (2008-2017) za sprovođenje Nacionalne strategije održivog razvoja, radna verzija, Beograd, jun 2008.

Ovaj akcioni plan je još uvek u radnoj fazi, trenutno je na javnoj raspravi, a u vezi sa merama protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama predviđa se sledeće:

Prevenција, suzbijanje i zaštita žena od nasilja

1. Standardizovanje procedura i usvajanje protokola o postupanju u slučajevima nasilja prema ženama u ustanovama socijalne zaštite, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovnim ustanovama, policiji i pravosuđu (MUP, MP, MRSP, MPr, SRP 2008 – 2009)
2. Kontinuirana obuka kadrova u pravosuđu, policiji, socijalnim, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovanim ustanovama i medijima (MRSP, MPr, MK, NVO 2008 – 2010)
3. Program informisanja i senzibilizacije javnosti o uzrocima i posledicama nasilja nad ženama (MK, SRP, NVO 2008 – 2017)
4. Program edukacije žena da prepoznaju nasilje i upoznavanje sa mehanizmima zaštite (MRSP, NVO 2008 – 2017)

Uklanjanje rodnih stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u javnosti

1. Usvajanje i dosledna primena kodeksa rodne ravnopravnosti u medijima
2. Program praćenja medija i medijskih programa iz rodne perspektive
3. Program obuke nastavnog osoblja za integraciju rodne perspektive u obrazovanje
4. Integrisanje rodne perspektive u obrazovne programe
5. Priprema i implementacija medijskih kampanja protiv nasilja, seksualne eksploatacije i trgovine ženama

Kreiranje adekvatne politike rađanja i briga o mladima

1. Sprovođenje reformskih ciljeva i strateških opredeljenja podsticanja mladih da budu aktivni učesnici u kreiranju povoljnog društvenog okruženja, adekvatna zastupljenost na svim nivoima vlasti, poštovanje principa jednakih šansi za sve i razvijanje sistema vrednosti, razvijanje zdravih stilova života i suzbijanje svih oblika nasilja u porodici, prema deci, mladima, marginalizovanim grupama unapređenje zdravlja i bezbednosti u svim fazama života (Vlada, omladinske organizacije, sportska društva, volonteri, NVO 2008-2015)

4. *Nacionalna strategija za mlade, Vlada RS, Ministarstvo omladine i sporta RS, Beograd, 2008.*

U okviru strategije za mlade čitavo jedno poglavlje se bavi nasiljem u porodici. Za analizu stanja su korišćeni podaci nevladinih organizacija i AŽC-a, posebno se spominju manjine, lgbt osobe, vršnjačko nasilje.

„...Iako ne postoji sveobuhvatno istraživanje, po mnogim ocenama, u Republici Srbiji su široko rasprostranjeni različiti oblici nasilja među mladima i nad mladima. Mladi su izloženi nasilju u porodici, u partnerskom odnosu, u školi, medijima, institucijama za smeštaj, brigu i vaspitavanje u zajednici i na radu. Nasilnici su kako odrasli, koji su odgovorni za vaspitavanje i obrazovanje mladih, uključujući i porodicu, tako i vršnjaci. Mladi su žrtve svih oblika nasilja kao pratećeg efekta kriminala ili usled diskriminacije zbog seksualne ili političke orijentacije, etničke, verske ili nacionalne pripadnosti. Takođe, nove tehnologije kao što su mobilni telefoni i internet otvaraju prostor

za nove forme nasilja. Nasilje se ne prijavljuje iz straha, usled osećanja stida, zato što ga mladi doživljavaju kao „normalno“ ili pak usled nedostatka poverenja da će odgovorne ustanove adekvatno reagovati.“

„Nasilje u porodici je dugo u Republici Srbiji bilo tabu tema o kojoj se u javnosti nije mnogo govorilo. Međutim, u poslednjih nekoliko godina ova tema sve više zaokuplja pažnju javnosti i državnih ustanova. Mere za sprečavanje nasilja u porodici i zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja dece i mladih definisane su odgovarajućim zakonima (Porodični zakon, Krivični zakonik). Donet je Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, kao i više posebnih protokola. Započeta je procedura usvajanja Nacionalne strategije za prevenciju i zaštitu od nasilja. Ipak, država još uvek nije uspostavila sistematičan način prikupljanja i objavljivanja statističkih podataka o počinocima i žrtvama porodičnog nasilja, zbog čega je jako teško pratiti tendencije. Takođe, brojna istraživanja koja su na tu temu sprovedena pokazala su da je nasilje u porodici opšta i široko rasprostranjena pojava sa tendencijom porasta prijavljivanja. Počinioci nasilja su u najvećem broju slučajeva muškarci, a žrtve uglavnom žene. Takođe, značajan broj žrtava su deca i mladi.“

Među ostalim strateškim ciljevima Strategije za mlade je i *prevencija i suzbijanje nasilja u porodici* za koji je predviđen niz mera:

1. Obezbediti doslednu primenu propisa koji uređuju oblast nasilja u porodici;
2. Obezbediti kontinuirano informisanje građana, a posebno mladih, o problemu i posledicama porodičnog nasilja;
3. Obezbediti kontinuiranu obuku za prepoznavanje nasilja i pomoć žrtvama nasilja u porodici;
4. Uvesti obuke za prepoznavanje nasilja i pomoć žrtvama nasilja u porodici u nastavne programe škola, visokoškolskih ustanova i ostalih obrazovnih institucija;
5. Obezbediti kontinuirano sprovođenje stručnih obuka i usavršavanja svih lica neposredno uključenih u prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici.

5. Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Vršac, 2006. (2007 - 2015)

Jedan od posebnih ciljeva ove strategije je: razvijati i osigurati jednake mogućnosti za žene sa invaliditetom za ravnopravno i aktivno učešće u životu zajednice. Od 8 mera za realizaciju ovog cilja 4 se odnose na nasilje nad ženama sa invaliditetom:

1. Obezbediti informacije o položaju žena sa invaliditetom u odnosu na njihove društvene uloge i posebnu ranjivost u odnosu na porodično nasilje;
2. Preduzeti mere na sprečavanju nasilja, zlostavljanja i eksploatacije žena sa invaliditetom;
3. U saradnji sa relevantnim institucijama i organizacijama osoba sa invaliditetom razvijati i primeniti programe psihosocijalne i pravne podrške ženama sa invaliditetom koje su preživele nasilje, zlostavljanje i zloupotrebu;
4. Pružiti podršku organizacijama i institucijama koje se bave nasiljem nad osobama sa invaliditetom;

6. Strategija razvoja socijalne zaštite, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Beograd, 2006.

Kada se radi o nasilju u porodici reforma sistema socijalne zaštite se odnosi, pre svega, na izgradnju nove politike, unapređivanje zakonodavstva, jačanje profesionalnih kapaciteta zaposlenih u socijalnoj zaštiti, neophodnu saradnju i zajedničko delovanje institucija, razvoj teritorijalno i funkcionalno dostupnih institucija.

„Jačanje profesionalnih kapaciteta zaposlenih u socijalnoj zaštiti ostvarivaće se putem kontinuirane edukacije za primenu novih standarda i akreditaciju novih programa i usluga, licenciranje i uvođenje stručnog napredovanja zaposlenih. Izrade i akreditacije obrazovnih paketa, plana i programa edukacije stručnih radnika u socijalnoj zaštiti u oblastima.... 1. odgovornosti za realizaciju stručnog postupka (vođenje slučaja) u centrima za socijalni rad i drugim službama; 2. zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja dece, odraslih i starih i nasilja u porodici...“

Kao naročito važni akteri/partneri u reformi u oblasti nasilja u porodici, ističu se Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo pravde. Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike će sa ovim ministarstvima:

*„...dogovoriti okvire, radi zaključenja **protokola o saradnji centara za socijalni rad i drugih ustanova socijalne zaštite sa nadležnim područnim organizacionim jedinicama Ministarstva, u oblasti preveniranja nasilja u porodici i reakcije u slučajevima nasilja u porodici (formiranja koordinacionih tela, multiresorskih i multidisciplinarnih timova i dr.)**“*

*„Efikasna socijalna zaštita podrazumeva: **razvoj programa koji preveniraju nastanak i generacijski prenos socijalnih problema; mere, usluge i aktivnosti koje su posebno usmerene na pojedinca, porodice u riziku i marginalizovane grupe, njihovo osposobljavanje za produktivan život u zajednici, odgovorno roditeljstvo i predupređenje zavisnosti od socijalnih službi; mere, usluge i aktivnosti za grupe kojima je potrebna posebna podrška: deca bez roditeljskog staranja, deca u sukobu sa zakonom, odrasli i stari koji nisu sposobni za samostalan život, osobe sa invaliditetom i deca i odrasli žrtve nasilja, zanemarivanja i eksploatacije.**“*

„Razvijanjem usluga neodložnih intervencija upotpunjuje se sistem socijalne zaštite u pravcu osiguranja...bezbednog okruženja za decu i odrasle žrtve nasilja...“

Mere, aktivnosti i mehanizmi

1. Priprema, predlaganje i donošenje zakona kojim će se regulisati neodložne intervencije
2. Donošenje opštih i posebnih protokola koji obezbeđuju sinhronizovano delovanje svih javnih službi u pružanju neodložnih intervencija
3. Uvođenje 24-časovnog dežurstva za neodložne intervencije u centrima za socijalni rad
4. Osnivanje i podrška SOS službi
5. Organizovanje službi prihvata na lokalnom nivou
6. Selekcija i obuka dežurnih porodica za urgentni porodični smeštaj dece

7. **Nacrt Strategije za integraciju i davanje novih ovlašćenja Romima, Vlada RS, Beograd, decembar 2002.**

Jedno poglavlje nacrta Strategije se odnosi na specifičan položaj žena, a u okviru njega, kao jedan od ciljeva je postavljena i *borba protiv diskriminacije i nasilja*.

„Prioritetnu pažnju treba posvetiti borbi protiv višestruke diskriminacije romskih žena i devojaka kao i nedozvoljenoj trgovini ljudima. Država treba da usvoji zakone o nasilju u porodici i ustanovi adekvatnu pravnu zaštitu od svih akata nasilja nad ženama uključujući i nedozvoljenu trgovinu.“

*„Potrebno je preduzeti sledeće korake kako bi se obezbedila uspešna realizacija programa stambene izgradnje: **U programima treba da budu uzete u obzir potrebe romskih žena i dece, posebno samohranih majki i žrtava nasilja u porodici**; za njih je potrebno obezbediti pristup socijalnim stanovima...“*

*„...**Romkinje** treba podsticati da rade kao posrednici, socijalni radnici, medicinsko osoblje (ili da pomažu tom osoblju) u okviru romske zajednice. **Treba, takođe, da rade na pitanjima nasilja u porodici. To treba razmotriti i u Ministarstvu za socijalna pitanja prilikom planiranja mera koje se odnose na sprečavanje nasilja i pružanja pomoći žrtvama nasilja.**“*

Kao prioritetne akcije navodi se da:

1. Država treba da preduzima mere za borbu protiv diskriminacije romske populacije. Posebnu pažnju treba posvetiti borbi protiv višestruke diskriminacije Romkinja, bilo kao žena, bilo kao Romkinja.
2. Država treba da donosi zakone protiv nasilja u porodici i da pruža adekvatnu zakonsku zaštitu od svih akata nasilja protiv žena, bilo da ih čine državni službenici ili privatna lica. Država treba da usvaja politiku i da daje zakonske garancije kako bi se ojačale preventivne mere, zaštitila fundamentalna ljudska prava žrtava, vodile odgovarajuće istrage i gonili počinioci, te pružila socijalna pomoć žrtvama nasilja u porodici.

Borba protiv diskriminacije i nasilja podrazumeva da:

1. Nadležna ministarstva i udruženja treba da organizuju posebnu obuku za sve tužioce, sudije i pravnike kako bi im se omogućilo da bolje razumeju nasilje prema ženama, te uzroke i posledice tog nasilja. Sudovi na svim nivoima treba da odrede specijalizovane tužioce koji će se baviti slučajevima zlostavljanja i silovanja, a kojima treba omogućiti da se dodatno obuču u vezi s pitanjima koja se tiču nasilja prema suprotnom polu.
2. Država treba da usvaja zakone protiv trgovine ljudima i da ustanovi adekvatnu zakonsku zaštitu žrtava.
3. Treba stvarati mogućnosti da se žrtve zlostavljanja obraćaju sudovima, na primer uspostavljanjem sistema besplatne pravne pomoći. Organizacije koje već pružaju takve usluge treba da dobijaju podršku i sredstva, a treba ih i podsticati da naglašavaju da se bave Romkinjama.
4. Država treba da osnuje i finansira jedan centar za žene žrtve zlostavljanja ili da otvara „sigurne kuće“ za žene.
5. Sve zainteresovane strane, vlada, lokalne vlasti i institucije, kao i romska zajednica treba da žigošu nasilje prema Romkinjama i romskoj deci – kampanjama i posebno aktivnostima romskih ženskih organizacija.

8. Nacionalna strategija o starenju 2006 – 2015, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Beograd, 2006. predviđa kao jedan od opštih ciljeva - unapređivanje i negovanje ravnopravnosti polova, a kao jednu od mera predlaže:

„Sprečavati pojave zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja nad starijim licima, posebno ženama, ublažavati i otklanjati njihove posledice usvajanjem i primenom protokola o saradnji svih učesnika u zaštiti žrtava - od republičkog, do nivoa lokalne zajednice, kao i vođenjem kampanja protiv više različitih vrsta diskriminacije i nasilja, stvaranjem lokalnih sistema podrške žrtvama zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja.“

U više strategija se nasilje u porodici prepoznaje kao problem (makar samo na jednom mestu), ali bez jasnih strateških ciljeva u odnosu na njega kao i bez mera za suzbijanje nasilja:

9. *Strategija razvoja zdravlja mladih, Vlada RS, Ministarstvo zdravlja, UNICEF, Beograd, 2006.*

U Strategija razvoja zdravlja mladih jedan deo posvećen je zlostavljanju i zanemarivanju.

„U javnosti nije dovoljno razvijena svest o pitanju nasilja u porodici. Još uvek su duboko usađene predstave o privatnosti i nedodirljivosti porodičnog života. Više institucija sekundarnog i tercijarnog nivoa zdravstvene zaštite imaju specijalizovane timove za zaštitu mladih od zlostavljanja i zanemarivanja, odnosno, raspolažu stručnjacima koji su edukovani za rad u ovoj oblasti. Međutim, koordinacija među njima nije dovoljno strukturisana i formalizovana.“

Kao opšti cilj definiše se razvoj bezbednog i podržavajućeg okruženja za razvoj i zdravlje mladih, a kao specifični ciljevi jačanje kapaciteta zajednice na lokalnom nivou u planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji programa prevencije, lečenja i rehabilitacije mladih, kao i u ostvarivanju *bezbednije i zdravije porodične, školske i radne sredine za mlade.*

Očekivani opšti ishodi:

- na nivou Republike Srbije, zakonski potpomognut **razvoj bezbednijeg okruženja za mlade**, uz puno učešće mladih na svim nivoima, odnosno, u svim sektorima;
- sistematsko praćenje zdravlja i razvoja mladih, uz njihovo puno učešće i saradnju na svim nivoima odnosno u svim sektorima;
- na lokalnom nivou, **u najmanje 75% opština postignuta je intersektorska saradnja, ojačani kapaciteti svih relevantnih faktora, razvijeni i implementirani lokalni akcioni planovi za obezbeđenje podržavajuće i bezbednije sredine za razvoj i zdravlje mladih.**

10. *Akcionni plan politike za mlade u Vojvodini, Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu, Omladinski savet Vojvodine, Novi Sad, mart 2005.*

Akcionni plan za teritoriju APV na nekoliko mesta u analizi situacije upućuje na problem bezbednosti mladih i nasilja u porodici, ali ne predviđa specifične mere i aktivnosti za suzbijanje, prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici.

11. Strategija zaštite mentalnog zdravlja, Vlada RS, Ministarstvo zdravlja, Beograd, januar 2007.

Strategija zaštite mentalnog zdravlja se ne bavi posebno nasiljem u porodici, njega prepoznaje samo kao primer kod šanse za primenu Strategije.

„Šansa za primenu Strategije nalazi se u ozbiljnom pristupu započetoj reformi zaštite zdravlja, koja ima nove prioritete (neophodno je, međutim, da u te prioritete uđe i zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja). Pored toga, postoji sve veća svesnost o postojanju nasilja u porodici i zajednici, zloupotrebe dece i opasnog širenja zloupotrebe supstanci.“

Nasilje se navodi i u nabrojanju karakteristika mentalnog zdravlja kao jedan od uzročnika poremećaja istog:

Poremećaji vezani za stres nisu jedina posledica katastrofičnih godina. Drugi poremećaji su, takođe, u porastu: depresija, broj samoubistava, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, psihosomatski poremećaji, delinkvencija i nasilje su u ekstremnom porastu; povećan je morbiditet i smrtnost u mlađim godinama. Sindrom izgaranja među lekarima je, takođe, čest.

Od Strategije bi se moglo očekivati da prepozna nasilje u institucijama prema korisnicama/cima, i da predvidi mere za prevazilaženje ovog problema, što nije slučaj. Ipak, Strategija navodi kao jednu od slabosti sistema za zaštitu mentalnog zdravlja i zloupotrebu ljudskih prava u nekim psihijatrijskim bolnicama.

Kao prioritetni cilj ove strategije navedeno je poboljšanje zdravlja kroz tercijarnu prevenciju:

„Tercijarna prevencija treba da uključi: a) smanjenje nivoa ometenosti uzrokovane hroničnim mentalnim poremećajima kroz programe rehabilitacije u okviru zaštite mentalnog zdravlja u lokalnoj zajednici; b) prevenciju dugotrajnih posledica stresom uzrokovanih poremećaja u populaciji koja je bila izložena ratnim i drugim intenzivnim stresovima; c) programe psihosocijalne podrške, kako bi se sprečile štetne posledice stresnih poremećaja i njihovi trajni ožiljci kao što je transgeneracijsko prenošenje traume, agresije i nasilja“.

12. Strategija razvoja zvanične statistike, Vlada RS, Beograd, 2006.

Iako se u ovoj Strategiji nasilje u porodici ne pojavljuje eksplicitno, ipak smatramo važnim napomenuti da se jedan od ciljeva odnosi na marginalizovane i ugrožene društvene grupe, u koje svakako spadaju i žrtve nasilja u porodici:

„Za potrebe praćenja socijalne zaštite stanovništva **treba uvesti nove pokazatelje koji se odnose na broj i strukturu marginalizovanih i ugroženih društvenih grupa** (Roma, izbeglih i interno raseljenih lica, maloletnih delikvenata, dece - žrtava zlostavljanja, invalida, žrtava trgovine ljudima i dece sa teškoćama u razvoju).“

13. Polazni okvir nacionalne strategije prevencije kriminala, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd, 2007.

Polazni okvir definiše oblasti kojima najavljuje Vladi RS predstojeće aktivnosti na formulisanju Strategije prevencije kriminala (između ostalih i *prevencija kriminala sa elementima nasilja*); navodi dokumente od značaja za definisanje polaznog okvira (strategije, zakoni, međunarodni dokumenti, a između ostalih i *Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena*); strateške pravce, opšte i specifične ciljeve; navodi partnere u prevenciji kriminala (kao jedan od partnera se pojavljuju i *nevladine organizacije*); definiše koncept prevencije kriminala, a kao prilog daje situacionu analizu kao bazu za donošenje Polaznog okvira.

Opšti ciljevi prevencije kriminala u Srbiji

- *Smanjenje kriminala i povećanje stepena sigurnosti građana i njihove imovine;*
- *Povećanje sposobnosti svih odgovornih subjekata u prevenciji kriminala;*
- *Razvoj međusobne saradnje i partnerstva svih obaveznih i zainteresovanih subjekata na prevenciji kriminala i to kako Vladinog tako i nevladinog sektora od lokalnog do nacionalnog nivoa.*

2.2. KAKVA JE DEFINICIJA NASILJA KOJA SE KORISTI U TOM NAP-U?

Nasilje nad ženama i u porodici se najdetaljnije definiše u dodatku 1 *Strategije za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2008. do 2012. godine.*

Nasilje u porodici

1. Nasilje koje se čini prema članovima porodice ima *specifične karakteristike* u odnosu na nasilje učinjeno van porodice. Nasilje u porodici uvek predstavlja *zloupotrebu moći i kontrolisanje* članova porodice koji imaju manje moći ili raspoložu manjim resursima. U većini društava, naročito u tradicionalnim i patrijarhalnim zajednicama, *muškarci* imaju znatno više moći – ne samo fizičke, već i ekonomske i društvene. Zbog toga su nasilju u porodici najčešće izloženi: žene, deca, stara, bolesna ili lica sa invaliditetom, osobe koje zavise od drugih članova porodice.
2. Iako je svaki pojedinačni akt nasilja kažnjiv, s obzirom na to da je reč o nasilju koje *traje duže vreme* i koje u različitim fazama i situacijama *menja svoje oblike*, svaki incident/nasilni događaj treba tumačiti u kontekstu prethodnog nasilja, kao i onog kojim se preti, a ne samo kao izolovani akt.
3. Nasilje u porodici uključuje različite *oblike i manifestacije*:
Fizičko nasilje podrazumeva: guranje, odgurivanje, povlačenje za kosu, udaranje, udaranje nogama, ugrize, davljenje, ubode, fizičko mučenje, premlaćivanje i ubistvo, ali ne isključuje i druge manifestacije. Težina povreda varira od minimalnih do ozbiljnih (prelomi, podlivi, modrice), trajnih povreda i smrti.
Seksualno nasilje predstavlja svaku seksualnu aktivnost bez pristanka, što uključuje: seksualno zadirivanje, nepoželjne komentare, neželjene seksualne predloge, prisilu na učešće ili gledanje pornografije, neželjeno dodirivanje, bolni i ponižavajući seksualni čin, prisilan seksualni odnos, silovanje, incest.
Psihičko (mentalno, emotivno) nasilje podrazumeva: omalovažavanje, vređanje, ignorisanje, korišćenje privilegija, psovke, ismevanje, podrugivanje, prigovarivanje, pretnje i prinude (sa upotrebom oruđa i oružja kojima se mogu izazvati telesne povrede ili bez njih), zastrašivanje, izolaciju, prezir, maltretiranje, okrivljavanje, manipulaciju decom, verbalne napade, ali ne isključuje i druge manifestacije.

Ekonomsko nasilje predstavlja: nejednaku dostupnost zajedničkim sredstvima, uskraćivanje/kontrolisanje pristupa novcu, sprečavanje zapošljavanja ili obrazovanja i stručnog napredovanja, uskraćivanje prava na vlasništvo, prisiljavanje da se odrekne vlasništva ili da traži vlasništvo kojeg se odrekla/nameravala da se odrekne, prodaju stvari bez saglasnosti vlasnika/ce – prodaju pod prinudom, ali ne isključuje i druge manifestacije.

Duhovno nasilje uključuje: nametanje ili uništavanje kulturnih ili religijskih uverenja/verovanja – ismevanjem, kažnjavanjem, omalovažavanjem, zabranom upražnjavanja običaja i rituala ili prisilom da se usvoji nasilnikov sistem vrednosti.

Rodno zasnovano nasilje

1. Rodno zasnovano nasilje je svako delo nasilja zasnovano na *rodnoj/polnoj osnovi*, koje za posledicu ima ili može imati fizičku, seksualnu ili psihičku povredu ili patnju, uključujući i pretnje takvim delima, prisiljavanje ili oduzimanje slobode, bez obzira na to da li se nasilje događa u javnom ili u privatnom životu.
2. Rodno zasnovano nasilje najčešće se izjednačava s *nasiljem protiv žena* i uključuje sledeće vidove (mada se ne ograničava na njih):
 - *nasilje koje se događa u porodici ili domaćinstvu*, uključujući fizičku i mentalnu agresiju, emocionalno i psihološko zlostavljanje, silovanje i seksualno zlostavljanje, incest, silovanje među supružnicima, stalnim ili povremenim partnerima i ukućanima, zločine počinjene u ime časti, žensku genitalnu mutilaciju u1080 i ostale tradicionalne običaje štetne za žene, kao što su prisilni, ugovoreni i rani brakovi;
 - *nasilje koje se događa u zajednici*, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i ucenjivanje na radu i u institucijama, trgovinu ženama (i decom) u svrhu seksualnog iskorišćavanja, ekonomskog iskorišćavanja, kao i seks-turizma, nepoštovanje slobode izbora u vezi s reprodukcijom (prisilne sterilizacije i pobačaji, kontracepcija nametnuta pretnjom ili silom, uskraćivanje pobačaja, prenatalna selekcija pola i slično);
 - *nasilje koje počinji ili odobri država* ili njeni predstavnici/službenici prema osobama u institucijama – u školama, učeničkim domovima, domovima za smeštaj dece bez roditeljskog staranja, domovima za stara i bolesna lica, psihijatrijskim institucijama, pritvorskim ustanovama i zatvorima;

- *kršenje ljudskih prava u situacijama ratnog konflikta*, posebno uzimanje osoba za taoce, ponižavanje, mučenje, progon, sistemsko silovanje, seksualno ropstvo, prisilna trudnoća, trgovina u svrhu seksualne i ekonomske eksploatacije.

Nacrt Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2008 – 2014) definiše rodno zasnovano nasilje.

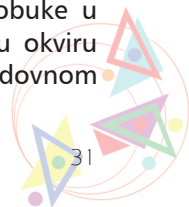
Nasilje prema ženama je svaki akt rodno zasnovanog nasilja, koji rezultira ili može da ima za posledicu fizičku, psihičku ili seksualnu povredu ili patnju žene, uključujući pretnje takvim radnjama, ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, bez obzira da li se dešava u sferi javnog ili privatnog života. Nasilju su posebno izložene žene iz marginalizovanih i/ili višestruko diskriminisanih grupa (Romkinje, žene sa invaliditetom, izbeglice/raseljene žene, žrtve rata, žene koje žive u istopolnim zajednicama, žene sa psihički izmenjenim ponašanjem, žene zavisne od alkohola, droge i/ili medikamenata, žene sa HIV/AIDS virusom, hronične bolesnice, migrantkinje, siromašne žene, ženska deca, starice, žene iz seoskih sredina i druge višestruko diskriminisane grupe).

Polazni okvir Nacionalne strategije protiv nasilja ne definiše nasilje. Dokument je skroman, podeljen u 3 poglavlja (značaj dokumenta, analiza situacije i strateški pravci razvoja). Najiscrpnije poglavlje je analiza situacije (12 od ukupno 17 strana dokumenta) u kojoj su korišćeni podaci nevladinih organizacija. U tekstu se ni jednom ne spominje rodno zasnovano nasilje.

2.3. KOJI JE VREMENSKI OKVIR I KOJE SU MJERE OSIGURANI/E ZA IMPLEMENTACIJU?

Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV je usvojena za period *od 2008. do 2012. godine.*

Mere za sprečavanje nasilja su organizovane u pet posebnih poglavlja: 1. Opšte pravne i političke mere (politika zasnovana na principima nediskriminacije, poštovanja i zaštite ljudskih prava; prikupljanje podataka, analize, istraživanja; statistika, evidencija i dokumentacija); 2. Preventivne mere (mere podizanja nivoa svesti javnosti; socijalno-ekonomske mere; razvijanje lokalnih planova delovanja); 3. Edukacija (programi obuke u okviru formalnog obrazovanja profesionalaca; programi obuke u okviru stručnog usavršavanja profesionalaca; edukativni programi u redovnom

obrazovanju dece i mladih); 4. Podrška i zaštitne mere (pristup pravdi, pravna pomoć i zaštita žrtava; pristup zdravstvenim, psihološkim i socijalnim uslugama; pristup specijalizovanim uslugama; saradnja između institucija i organizacija; rehabilitacioni programi za nasilnike; podrška profesionalcima/cima); 5. Praćenje, procena efekata i revizija Strategije (praćenje sprovođenja zakona, programa i mera; praćenje sprovođenja, procena efekata i revizija Strategije). Za svaku grupu mera su precizirani nosioci aktivnosti, kao i period realizacije.

Vremenski okvir za Nacrt Strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti je *od 2008. do 2014.*

Mere za implementaciju su predviđene, ali nisu osigurane s obzirom da je u pitanju samo nacrt, a ne i usvojena Strategija. Mere su svrstane u nekoliko grupa: Unapređivanje normativnog okvira zaštite od nasilja nad ženama; jačanje kapaciteta sistema zaštite žena od nasilja; sprovođenje istraživanja i unapređenje dokumentacije i statistike; podizanje nivoa svesti o nasilju nad ženama kao društvenom problemu i suzbijanje negativnog medijskog prikazivanja žena.

2.4. KAKAV JE PROCES IZRADE NAP-A (DA LI SU KONZULITRANE NEVLADINE ORGANIZACIJA I KAKO?)

DELIMIČNO – U većini slučajeva izrade državnih strategija učestvovala su nevladine organizacije, a sam kvalitet strategija zavisi upravo od toga da li su i u kojoj fazi one konsultovane. Tamo gde su učestvovala predstavnice/ci nevladinih organizacija i ekspertkinje, nasilje u porodici je ugrađeno u strategije, podaci su aktuelni i relevantni, definicije su potpune i u skladu sa međunarodnim standardima, principi su jasni, a mere adekvatne.

Odličan primer su Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV ili Strategija za mlade RS gde je obezbeđen širok konsultativni proces sa nevladinim organizacijama i gde su one bile konsultovane od samog početka izrade ovih strategija. Koordinatorica radne grupe za izradu Strategije za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV je bila predstavnica nevladine organizacije (AŽC). Na izradi Nacrta strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti radile su 33 ženske nevladine organizacije iz Srbije.

Za razliku od toga, loš primer je Polazni okvir nacionalne strategije protiv nasilja u čijoj izradi nevladine organizacije nisu učestvovala, niti su bile konsultovane. Na konferenciji za štampu, 5. oktobra 2005. godine, na pitanje predstavnice AŽC-a o isključenosti ženskih NVO iz procesa izrade okvira za strategiju, pomoćnica ministra je potvrdila da će u procesu izrade strategije one biti uključene, posebno ističući ugled i poziciju AŽC-a. Strategija, međutim, nikada nije dalje razrađivana.

2.5. POSTOJI LI INSTITUCIONALNA ODGOVORNOST ZA SUZBIJANJE NASILJA PROTIV ŽENA (PRAVOBRANITELJ/ICA, TELA ZA KOORDINACIJU ILI SL.)?

Ne postoji samo jedna služba koja se bavi ovim problemom kao ni posebno telo za koordinaciju suzbijanja nasilja nad ženama. Ne može se reći da u Republici Srbiji postoji sistem zaštite žrtava nasilja u porodici jer ne postoji međusobna povezanost i ujednačeni standardi u postupanju policijsko-pravosudnog sistema. Veliki broj slučajeva nasilja prema ženama nikada ne stigne pred pravni sistem, sudski procesi su dugi (u proseku godinu dana), a kaznena politika izrazito blaga i bez mera nadzora za uslovne osude. Aktivnosti javnih službi oslonjene su na opšte procedure (ne poznaju specifične postupke i procedure), nisu standardizovane i međusobno povezane, zbog čega je praksa zaštite žrtava izrazito neujednačena.

Posebno se ističe nedostatak *intersektorske komunikacijske strategije* (standard za prikupljanje podataka, dokumentovanje, evidentiranje i razmenu informacija unutar i između službi) i nedostatak *mehanizma za praćenje i procenu efekata postupanja* (praćenje svakog pojedinačnog slučaja, praćenje postupanja profesionalaca i praćenje službe u pridržavanju uspostavljenih pravila). Žrve nasilja imaju loš procesni položaj, a njihova iskustva ne utiču na poboljšanje postupanja službi.

Sistem zaštite bi trebalo da bude obezbeđen preko resornih ministarstava gde bi postojala institucionalna odgovornost svih aktera u sistemu zaštite od nasilja u porodici, a to su, pre svega: policija, centri za socijalni rad, pravosudni sistem (sudovi i tužilaštva, sudovi za prekršaje) i zdravstvene ustanove.

Nacrtom Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti je predviđeno:

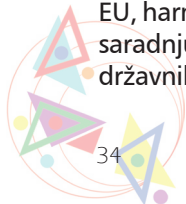

„Sistem zaštite žena od nasilja organizovan je preko resornih ministarstava, u kojima su neposredno angažovani centri za socijalni rad, policija, sudovi i tužilaštva, kao i zdravstvene ustanove. Uprkos pozitivnim pomacima, glavni preblemi u sistemu su nedostatak kapaciteta, međusobna nepovezanost i nepostojanje ujednačenih standarda postupanja. Podršku ženama žrtvama nasilja još uvek pretežno obezbeđuje nevladin sektor, a nedostaju programi za prevazilaženje trauma i oporavak žrtava, kao i programi rehabilitacije, odnosno, resocijalizacije za žrtve, da bi im se omogućio normalan i samostalan život, i za počinioc, kako bi se prevaspitali i prestali nasilno da se ponašaju.“

Pored centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, policije i pravosudnog sistema, postoje institucionalni mehanizmi koji bi trebalo da obezbede sistem za zaštitu žena od nasilja:

Savet za ravnopravnost polova Vlade Republike Srbije – osnovan je 2004. godine i sa nadležnostima da omogućava multisektorski pristup razmatranju i predlaganju mera za unapređenje politike postizanja ravnopravnosti polova; razmatra usklađenost važećih zakona sa međunarodnim dokumentima kojima se reguliše položaj žena; predlaže strategije, mere i akcije za podsticanje i osposobljavanje žena za učešće u javnom i političkom životu; razmatra i druga pitanja od interesa za postizanje ravnopravnosti polova. Savet je inicirao Nacionalnu konferenciju o nasilju nad ženama u okviru kampanje Saveta Evrope, koju je realizovao Sektor za rodnu ravnopravnost uz pomoć nevladinih organizacija.

Sektor za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike – osnovan je u julu 2007. godine u okviru Ministarstva rada i socijalne politike Vlade Srbije. Jula 2008. prerasta u Upravu za rodnu ravnopravnost, sa nadležnostima za: analizu stanja i predlaganje mera u oblasti unapređenja rodne ravnopravnosti, pripremu nacrtu Zakona o rodnoj ravnopravnosti, pripremu i sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređenje ravnopravnosti polova, pripremu i praćenje sprovođenja akcionih planova, nadgledanje izvršavanja preporuka CEDAW Komiteta UN o eliminaciji diskriminacije žena i pomaganje vladinim institucijama u njihovom sprovođenju, interpretaciju i učešće u ispunjavanju međunarodnih obaveza u oblasti rodne ravnopravnosti, posebno onih relevantnih za proces pristupanja EU, harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa propisima i standardima EU, saradnju sa drugim državnim organima i organima lokalne samouprave, obuku državnih službenika za uključivanje principa rodne ravnopravnosti u politiku i

aktivnosti drŹavnih organa i promociju politike rodne ravnopravnosti.

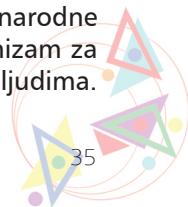
ZaŹtitnik prava građana – Zamenica zaŹtitnika prava građana za rodnu ravnopravnost je imenovana novembra 2008. godine, a prvi sastanak sa Źenskim nevladinim organizacijama je odrŹan već 26. novembra. Na sastanku su predstavljeni problemi sa kojima se susreću Źene Źrtve nasilja u postupcima zaŹtite svojih prava. ZaŹtitniku su prosleđeni predlozi AŹC-a za izmene i dopune zakona iz oblasti nasilja nad Źenama, a ZaŹtitnik građana će ove izmene podrŹati i/ili inicirati u skladu sa svojim nadleŹnostima. Pored toga, dogovorena je saradnja na svim poljima koja se tiće zaŹtite Źena Źrtava nasilja.

Na lokalnom nivou u 50 lokalnih samouprava u Republici Srbiji, ukljuĉujući i gradske opŹtine Grada Beograda postoje lokalne komisije (kancelarije ili odbori) za rodnu ravnopravnost od kojih su neke Focal Points za afirmaciju politike jednakih mogućnosti i rodnu ravnopravnost na osnovu projekta koji je misija OEBS-a sproveda od 2002. do 2004. godine. Rad ovih komisija je u određenim opŹtinama rezultirao potpisivanjem Sporazuma o saradnji na praćenju i prevenciji porodiĉnog nasilja kao vidu praktiĉne primene Porodiĉnog zakona i povezivanje relevantnih ĉinilaca sa teritorije opŹtine obaveznih da postupaju na primeni citiranog zakona (npr. opŹtina ŹitiŹte).

Za teritoriju AP Vojvodine:

- *Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova*, inicirao je proces donoŹenja Strategije za zaŹtitu Źena od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV zajedno sa Pokrajinskim ombudsmanom i nadleŹni je organ u APV za implementaciju strategije.
- *Pokrajinski ombudsman* je zajedno sa Pokrajinskim sekretarijatom za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova inicirao izradu Strategije. Pored toga inicirali su formiranje mreŹe protiv nasilja u porodici „Źivot bez nasilja“ i potpisivanje sporazuma, ali aktivnosti intersektorske saradnje na lokalnom nivou nisu zaŹivele. Takođe su inicirali prikupljanje podataka o broju sluĉajeva nasilja u porodici. Pokrajinski ombudsman ima zamenicu za oblast ravnopravnosti polova.

Trgovina ljudima – 2004. godine na inicijativu i uz podrŹku međunarodne zajednice na republiĉkom nivou je uspostavljen Nacionalni mehanizam za koordinaciju aktivnosti i kreiranje politike borbe protiv trgovine ljudima.

Ovaj mehanizam se sastoji iz dva nivoa: strateškog i operativnog. Centralni nivo za implementaciju čine: Savet za borbu protiv trgovine ljudima, Koordinator za borbu protiv trgovine ljudima, Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima, Savetodavno telo Republičkog tima za borbu protiv trgovine ljudima. Operativni nivo čine: Pravosudni organi i policija i Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima. Takođe, u okviru MUP-a Republike Srbije formirani su Specijalni policijski timovi za borbu protiv trgovine ljudima, kao i specijalizovane jedinice u okviru Uprave kriminalističke policije i Uprave granične policije.

Nacionalni plan akcije na osnovu Strategije još uvek nije donet. Nacionalni koordinator u poslednjih godinu dana nije imenovan, a izveštaji o radu ovih tela nisu objavljeni, osim MUP-a za period 2004/2005. godina, gde se deo izveštaja odnosi na trgovinu ljudima.

Rezultati Ministarstva unutrašnjih poslova u periodu od marta 2004. do februara 2005. godine:

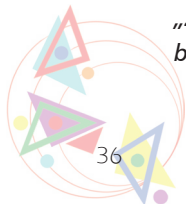
Uspešno je nastavljena borba protiv trgovine ljudima i presečeno je više kanala za ilegalno prebacivanje ljudi, među kojima je najviše državljana Albanije (261) i Turske (227). Podneto je 66 krivičnih prijava- 52 zbog trgovine ljudima i 14 zbog nedozvoljenog prelaska državne granice. Republička Vlada je obrazovala Savet za borbu protiv trgovine ljudima kojim rukovodi ministar unutrašnjih poslova.

2.6. DA LI JE ODREĐEN BUDŽET ZA NJEGOVU IMPLEMENTACIJU? DA LI ZNATE POSTOTAK (%) NACIONALNOG BUDŽETA?

U Zakonu o bužetu za 2008. godinu nije bilo posebne programske linije za borbu protiv nasilja nad ženama. Budžet RS je linearni, te je nemoguće ustanoviti davanja. Sredstva se izdvajaju iz donacija, ali je i u ovom slučaju nemoguće ustanoviti koliko, za šta i kome.

Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u APV za period od 2008. do 2012. godine u svom poslednjem poglavlju govori i o finansijskim sredstvima koja su potrebna za usvajanje strategije:

„Za sprovođenje ove Strategije potrebno je obezbediti sredstva u budžetu Autonomne pokrajine Vojvodine u 2009. godini.“

Iz budžeta AP Vojvodine je traženo 9.000.000 dinara (oko 100.000 evra) za implementaciju Strategije koja je predviđena za 2009. godinu. Međutim, kako se kasnilo sa usvajanjem budžeta Republike Srbije, a time i AP Vojvodine, još uvek se ne zna koliki će iznos za 2009. godinu biti odobren.

U 2008. godini iz budžeta AP Vojvodine Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova utrošio je ukupno 7.715.935,00 dinara (oko 85.700 evra) za aktivnosti iz domena nasilja nad ženama. Od toga:

199.975 dinara za kampanju „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“

130.962 dinara za izradu akcionog plana za implementaciju Strategije

270.000 dinara kao podrška centrima za socijalni rad na aktivnostima koje se tiču zaštite od nasilja

115.000 dinara kao podrška aktivnostima NVO koje se tiču nasilja

Pored toga uloženo je 7.000.000 dinara za izgradnju i rad 2 sigurne ženske kuće, ali se ova sredstva ne obezbeđuju iz redovnog budžeta sekretarijata već iz tekuće budžetske rezerve.

2.7. KOJE SU DOBRE STRANE VAŠEG NACIONALNOG AKCIJSKOG PLANA O SUZBIJANJU OBITELJSKOG NASILJA?

Jake strane Strategije za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine su:

- konsultativni proces sa nevladinim organizacijama i korišćenje ekspertize i iskustva nevladinog sektora;
- realna i iscrpna analiza situacije, zasnovana na istraživanjima, uporednim analizama i domaćim podacima;
- jasno definisani problemi;
- zasnovanost na svim relevantnim međunarodnim standardima i preporukama u ovoj oblasti;
- jasne definicije nasilja nad ženama i nasilja u porodici zasnovane na međunarodnim dokumentima i tekovinama feminizma;
- politika i sve mere zaštite od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja koje se temelje na principima: bezbednost žrtve predstavlja prioritet u delovanju službi, ustanova i organa; nasilnik je isključivo odgovoran za nasilno ponašanje; prioritet svih intervencija je zaustavljanje nasilja, a potom obezbeđivanje

drugih mera podrške i pomoći; hitnost postupka usaglašava se s procenom opasnosti situacije i ugroženosti žrtve/žrtava; pri svim intervencijama trebalo bi imati u vidu nejednakost moći između žrtve i počinioca nasilja, što uključuje i razliku u postupcima i tretmanima; službe, ustanove i organi odgovorni su da zaustave nasilje i preduzmu mere zaštite svih žrtava;

- adekvatnost mera;
- iscrpna analiza zakonske regulative.

„Prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja (nasilja nad ženama) kao temeljnog kršenja ljudskih prava predstavlja rezultat višedecenijskog napora globalnog ženskog pokreta da nasilje nad ženama postane vidljivo, da preraste iz privatnog u društveni problem, te da se skrene pažnja na specifične mehanizme i dinamiku ovog fenomena, bez čijeg razumevanja nema odgovarajuće strategije i programa delovanja.“

2.8. KOJE SU SLABE STRANE?

Pošto Republika Srbija nema jedinstvenu nacionalnu strategiju za borbu protiv nasilja u porodici, ne može se govoriti ni o slabim stranama iste. Pre svega je potrebno izraditi i usvojiti Strategiju za suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici kojom bi se predvideo sistem dugoročnih i kratkoročnih mera i koordinisano delovanje državnih organa i ustanova uključenih u prevenciju i represiju porodičnog nasilja. Nacionalnu strategiju treba pripremiti imajući u vidu zahteve i predloge sadržane u Prekinškoj platformi za akciju i u Preporuci Rec(2002)5 Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja, uz punu saradnju svih nadležnih državnih organa i ustanova, kao i specijalizovanih strukovnih udruženja i ženskih nevladinih organizacija, pri čemu treba koristiti rezultate dosadašnjih naučnih istraživanja i stečenih iskustava. Potrebno je i standardizovati postupanje svih relevantnih službi, kako bi se obezbedilo pravovremeno identifikovanje nasilja u porodici i kvalitetna dokumentacija o njemu (usvajanje obaveze medicinskih radnika da popunjavaju formular o dokumentovanju nasilja, donošenje protokola o postupanju stručnih radnika u centrima za socijalni rad, policije, zaposlenih u školama i slično).

Kada se govori o postojećoj strategiji AP Vojvodine, osim teritorijalne ograničenosti na teritoriju Vojvodine, može se istaći kao slaba strana i to što Autonomna pokrajina Vojvodine nema ingerencije nad policijom i pravosuđem. Time se može dovesti u pitanje suštinska reforma sistema zaštite žrtava jer bez uvezivanja i preuzimanja odgovornosti svih aktera u sistemu,

zaštita ne može biti potpuna. Sam tekst Strategije nema drugih nedostataka, a o nedostacima u implementaciji će moći da se govori naknadno.

Zbog kašnjenja u donošenju budžeta Republike Srbije, još uvek nisu odobrena tražena sredstva za 2009. godinu za implementaciju Strategije. Sredstva koja su na raspolaganju na osnovu privremenog finansiranja nisu dovoljna, što može da dovede u pitanje implementaciju Strategije.

|| Zakonodavstvo i pravne procedure

1. KAKO JE DEFINIRANA PORODICA U VAŠEM ZAKONODAVSTVU?

Ustav RS ne definiše porodicu, ali u članu 66 predviđa posebnu zaštitu porodice, majke, samohranog roditelja i deteta.

„Porodica, majka, samohrani roditelj i dete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, u skladu sa zakonom“.

Porodični zakon RS, takođe, u članu 2, predviđa da porodica uživa posebnu zaštitu:

- (1) Porodica uživa posebnu zaštitu države.
- (2) Svako ima pravo na poštovanje svog porodičnog života.

Porodični zakon definiše članove porodice u delu zakona koji se odnosi na nasilje u porodici (član 197) u smislu zabrane nasilja protiv istih.

Članovima porodice smatraju se:

1. supružnici ili bivši supružnici;
2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno, lica koja vezuje hraniteljstvo;
3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;
4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;

5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

U Krivičnom zakoniku RS postoji pravna praznina u pogledu definisanja porodice, jer se ne definiše ko su članovi porodice već se u objašnjenjima pojmova (Glava dvanaesta, značenje izraza, član 112, stav 28) navodi:

Članom porodice smatraju se i bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika.

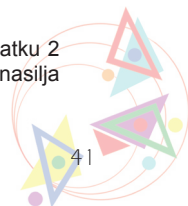
2. POSTOJE LI SPECIFIČNI ZAKONI ZA SUZBIJANJE NASILJA PROTIV ŽENA U VAŠOJ DRŽAVI? (DA LI SE TERMINI „NASILJE PROTIV ŽENA“ ILI „RODNO UTEMELJENO NASILJE“ POJAVLJUJU U ZAKONSKIM TEKSTOVIMA)?

Ne postoje specifični zakoni za suzbijanje nasilja protiv žena u Republici Srbiji. Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o zabrani diskriminacije još uvek nisu doneti. Ni u jednom zakonu se ne koriste termini nasilje protiv žena niti rodno zasnovano nasilje. Zaštita, u slučaju nasilja, obezbeđuje se za sve osobe, članove porodice, zaposlene itd. nezavisno od toga kog su pola/roda.

Pravnu zaštitu od nasilja u porodici čine dva vida zaštite: porodičnopravna (preventivna) i krivičnopravna (represivna) zaštita.²

Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici regulisana je Porodičnim zakonom, kojim je zaokružen sistem pravne zaštite od nasilja tako što su ustanovljene preventivne, porodičnopravne mere zaštite od nasilja u porodici. Odredbom PZ izričito je zabranjeno nasilje u porodici, članovima porodice priznato je pravo na zaštitu od nasilja u porodici (čl. 10), regulisane su mere porodičnopravne zaštite i uslovi pod kojima se one određuju (čl. 197-200) i uređen je poseban postupak u parnici za zaštitu od nasilja u porodici (čl. 283-289 PZ).

² Pravni propisi u vezi sa zaštitom žena od nasilja su detaljno analizirani u dodatku 2 Strategije za zaštitu žena od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u AP Vojvodini. Najveći deo ovog teksta preuzet je iz te analize.

Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici obezbeđena je Krivičnim zakonom, kojim je nasilje u porodici inkriminisano kao posebno krivično delo (čl. 194 KZ).³

Pored toga zaštitu ženama od nasilja pružaju i drugi zakonski propisi:

1. **Ustav Republike Srbije** jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti (čl. 15), zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju na bilo kojoj osnovi (čl. 21. st. 3), garantuje pravo na jednaku sudsku zaštitu (čl. 21), pravnu pomoć (čl. 67), pravo na rehabilitaciju i naknadu materijalne ili nematerijalne štete prouzrokovane nezakonitim ili nepravilnim radom državnih ili drugih organa (čl. 35), sudsku zaštitu svih osnovnih ljudskih prava, uklanjanje posledica koje su nastale povredom, kao i pravo obraćanja međunarodnim institucijama radi zaštite zajemčenih prava (čl. 22).
2. **Krivični zakon RS** propisuje čitav niz krivičnih dela kojima se ugrožava život i telesni integritet žena. To su:

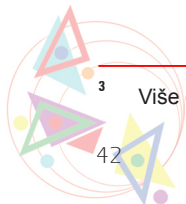
2.1 Krivična dela protiv života i tela

U odnosu na zaštitu žena žrtava nasilja čiji su počinioci osobe koje se ne smatraju članovima porodice, značajne su odredbe KZ kojima su inkriminisani lišenje i ugrožavanje života i telesnog integriteta. Reč je o *klasičnim* krivičnim delima iz Glave trinaeste KZ *Krivična dela protiv života i tela: obično ubistvo i različiti vidovi kvalifikovanog ubistva* (čl. 113, 114, 115, 116, 117 i 118. KZ), navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (član 119. KZ), nedozvoljen prekid trudnoće (član 120. KZ), teška i laka telesna povreda (čl. 121. i 122. KZ), učestvovanje u tuči (čl. 123), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi (čl. 124. KZ), izlaganje opasnosti (čl. 125. KZ), napuštanje nemoćnog lica (čl. 126. KZ) i nepružanje pomoći (čl. 127. KZ).

2.2. Krivična dela protiv polne slobode

Među krivičnim delima kojima se ugrožava lični integritet i seksualna sloboda žena, poseban značaj imaju krivična dela iz grupe krivičnih dela protiv polne slobode (Glava

³ Više o porodičnoj i krivičnoj zaštiti od nasilja u porodici videti u sledećem pitanju.

osamnaesta KZ): silovanje (čl. 178), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179), obljava nad detetom (čl. 180), obljava zlopotrebom položaja (čl. 181), nedozvoljene polne radnje (čl. 182), posredovanje u vršenju prostitucije (čl. 184), prikazivanje pornografskog materijala i iskorišćavanje dece za pornografiju (čl. 185). Za sva dela gonjenje se preduzima po službenoj dužnosti, izuzev za krivična dela silovanja i obljuje nad nemoćnim licem ako su izvršena prema bračnom suprugu, kada se goni po predlogu oštećene osobe.

2.3. Krivična dela protiv braka i porodice

Pored nasilja u porodici (čl. 194), odredbama KZ inkriminirani su i drugi oblici protivpravnog ponašanja, koje zakonodavac svrstava u grupu krivičnih dela protiv braka i porodice (Glava devetnaesta): dvobračnost (čl. 187. KZ), zaključenje ništavog braka (čl. 188. KZ), omogućavanje zaključenja nedozvoljenog braka (član 189. KZ), vanbračna zajednica s maloletnikom (čl. 190. KZ), oduzimanje maloletnog lica (čl. 191. KZ), promena porodičnog stanja (čl. 192. KZ), zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica (čl. 193. KZ), nedavanje izdržavanja (čl. 195. KZ), kršenje porodičnih obaveza (čl. 196. KZ), rodoskrnavljenje (čl.197. KZ). Iako su pojedina od ovih krivičnih dela, kao što su oduzimanje maloletnog lica ili nedavanje izdržavanja, neposredno uperena protiv deteta i njegovih prava, izvršenje ovih krivičnih dela često je vid svojevrsnog psihičkog nasilja prema majci deteta.

2. 4. Posebna zaštita žrtava, svedoka i drugih učesnika u krivičnom postupku

Za unapređivanje zaštite žena od nasilja veliki značaj imaju nova zakonska rešenja u vezi s posebnom zaštitom žrtava, odnosno, oštećenih i svedoka tokom krivičnog postupka, s obzirom na to da su, tokom vođenja krivičnog postupka protiv izvršilaca nasilja nad ženama, žene izložene velikom riziku i pritiscima, što doprinosi njihovoj sekundarnoj viktimizaciji. Odredbama čl. 109. Zakonika o krivičnom postupku, predviđena je dužnost suda da svedoka i oštećenog zaštiti od uvrede, pretnje i svakog drugog napada. Sud je dužan da opomene ili novčano kazni učesnika postupka ili drugo lice koje pred sudom vređa svedoka ili oštećenog, preti

mu ili ugrožava njegovu bezbednost, a u slučaju nasilja ili ozbiljne pretnje, sud je dužan da obavesti javnog tužioca radi preduzimanja krivičnog gonjenja. Na predlog istražnog sudije ili predsednika veća, predsednik suda ili javni tužilac može zahtevati da organi unutrašnjih poslova preduzmu posebne mere zaštite svedoka i oštećenog.

2.5. Trgovina ljudima

Sistem zaštite od trgovine ljudima znatno je unapređen. Pored toga što je ovaj vid nasilja na odgovarajući način inkriminisan kroz nekoliko posebnih krivičnih dela (trgovina ljudima, čl. 388. KZ, trgovina decom radi usvojenja, čl. 339. KZ i zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu, čl. 390. KZ), 2004. godine ustanovljena je Služba za koordinaciju pomoći žrtvama trgovine ljudima i donete su Instrukcije o uslovima za odobrenje privremenog boravka stranim državljanima žrtvama trgovine ljudima. Takođe, 2006. godine usvojena je Strategija za borbu protiv trgovine ljudima koja predviđa niz mera i aktivnosti za sprečavanje ove opasne pojave.

3. **Zakon o javnom redu i miru RS** u članu 6 reguliše narušavanje javnog reda i mira ili ugrožavanje sigurnosti građana svađom, vikom, pretnjom da će se napasti na život ili telo (tog ili njemu bliskog lica), vređanjem ili zloupotrebom drugog, vršenjem nasilja nad drugim, izazivanjem tuče. Ovaj član zakona je najčešći osnov za prekršajno kažnjavanje prekršilaca javnog reda i mira sa elementom nasilja u porodici.
4. **Zakon o radu RS** obezbeđuje zaštitu na radu i u vezi sa radom. Definiše se zabrana diskriminacije (posredne i neposredne) po osnovu bilo kog ličnog svojstva. Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo (čl. 18). Posebnom odredbom zakona se zabranjuju uznemiravanje i seksualno uznemiravanje (čl. 21). Članom 22 su predviđene i mere afirmativne akcije.

„Uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 18. ovog zakona koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.“

„Seksualno uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.“

5. Zakon o policiji predviđa zaštitu žrtava krivičnih dela i drugih lica u slučaju opasnosti od učinioca krivičnog dela ili drugih lica (čl. 73)

„Ako i dok za to postoje opravdani razlozi, policija će preduzimanjem odgovarajućih mera zaštititi žrtvu i drugo lice koje je dalo ili može dati podatke važne za krivični postupak ili lice koje je sa navedenim licima u vezi, ako im preti opasnost od učinioca krivičnog dela ili drugih lica.“

Prema Uputstvu Ministarstva unutrašnjih poslova o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije, policija je dužna da pruža zaštitu svedocima u postupku (tačka 7).

„Policija vodi računa o posebnim potrebama koje imaju svedoci, sprovodi pravila njihove zaštite i podrške tokom postupka, posebno u slučajevima kada postoji opasnost od zastrašivanja svedoka. Policija, bez bilo kakve diskriminacije, obezbeđuje potrebnu podršku, pomoć i informacije žrtvama krivičnih dela. U toku policijske istrage policija obezbeđuje prevođenje, kada je to potrebno.“

6. Zakon o zaštitniku građana u članu 6, između ostalog, predviđa posebnu zaštitu u pogledu ravnopravnosti polova.

3. DA LI POSTOJI LEGISLATIVA ZA SUZBIJANJE OBITELJSKOG NASILJA I KADA JE DONETA/ZADNJI PUT PROMIJENJENA? AKO JE MENJANA U KOM PRAVCU SU PROMENE IZVRŠENE?

DA - U pravnom sistemu Republike Srbije krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici prvi put je ustanovljena *Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije*⁴, kojim je nasilje u porodici prvi put inkriminisano kao posebno krivično delo (čl. 118.a). Ovim zakonom krivično delo nasilja u porodici definisano je kao povređivanje ili ugrožavanje telesnog ili duševnog integriteta člana porodice upotrebom sile ili ozbiljnom pretnjom da će se napasti na život ili telo.

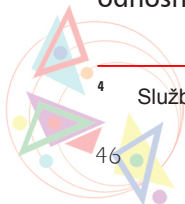
Član 118a Krivičnog zakona Republike Srbije

- 1) Ko upotrebom sile i ozbiljnom pretnjom da će napasti na život ili telo povređuje ili ugrožava telesni ili duševni integritet člana porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.
- 2) Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.
- 3) Ako je usled dela iz stava 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili trajno i teško narušavanje zdravlja člana porodice ili je delo izvršeno prema maloletniku, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina.
- 4) Ako je usled dela iz stava 1. i 2. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.

Ovakva široka inkriminacija nasilja u porodici omogućila je sankcionisanje ne samo fizičkog, već i psihičkog nasilja izricanjem novčane kazne ili kazne zatvora do tri godine.

Zakonska definicija nasilja u porodici iz čl. 118a KZRS nije obuhvatila seksualno nasilje prema članu porodice, ali je putem odgovarajućih izmena u opisu krivičnog dela *silovanja* obezbeđeno krivično gonjenje u svim slučajevima silovanja, bez obzira na to koji je pol izvršioca i žrtve, kao i odnos u kome se izvršilac i žrtva nalaze, uključujući i silovanje bračne, odnosno, vanbračne supruge. Krivično delo nasilja u porodici, bez obzira

⁴ Službeni glasnik RS, 10/2002

na to koji je oblik nasilja u pitanju, goni se po službenoj dužnosti. Ovakvim zakonskim rešenjem odgovornost za procesuiranje krivičnog dela nasilja u porodici prebačena je na državu, što je manifestacija stava da nasilje u porodici predstavlja društveno opasno delo, čiji se izvršilac mora kazniti, bez obzira kakav je stav žrtve.

Istim zakonom su uvedena i sledeća krivična dela: seksualno zlostavljanje (član 102a), iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju (član 111a) i trgovina ljudima (član 111b).

Krivičnim zakonikom iz 2005. godine izvršene su određene izmene u pogledu krivičnog dela nasilja u porodici. Dodat je još jedan oblik ovog krivičnog dela (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici iz porodičnog prava) ali su izmene izvršene i u pravcu smanjenja maksimuma zatvorskih kazni (npr. umesto ranije 3 godine sada je predviđena kazna zatvora do 1 godine za osnovni oblik ovog krivičnog dela) osim za kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela kada usled izvršenja dela nastupi smrt člana porodice, gde je povećan maksimum kazne sa 10 na 12 godina. Ova izmena je učinjena da bi se kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela koje ima za posledicu smrt člana porodice, izjednačio sa kaznom za krivično delo teškog ubistva.

Nasilje u porodici, Član 194.

1. Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.
2. Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine.
3. Ako je usled dela iz stava 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.
4. Ako je usled dela iz stava 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.
5. Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

Porodičnim zakonom RS iz 2005. godine uvedene su mere zaštite od nasilja u porodici sa preventivnom funkcijom, čime je sistem porodičnopravne zaštite žrtava nasilja u porodici zaokružen. Porodični zakon od tada nije menjan, mada su izmene neophodne u nekoliko pravaca.⁵ Odredbom PZ izričito je zabranjeno nasilje u porodici, članovima porodice priznato je pravo na zaštitu od nasilja u porodici (čl. 10), regulisane su mere porodičnopravne zaštite i uslovi pod kojima se one određuju (čl. 197-200) i uređen je poseban postupak u parnici za zaštitu od nasilja u porodici (čl. 283-289. PZ).

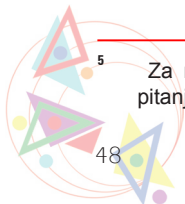
Porodični zakon RS, Nasilje u porodici, Član 10.

- (1) Zabranjeno je nasilje u porodici.
- (2) Svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.

Deveti deo – Zaštita od nasilja u porodici Nasilje u porodici, Član 197.

- (1) Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.
- (2) Nasiljem u porodici, u smislu stava 1. ovog člana, smatra se naročito:
 1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede;
 2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu;
 3. prisiljavanje na seksualni odnos;
 4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem;
 5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima;
 6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

⁵ Za neophodne izmene u Porodičnom zakonu u cilju unapređenja videti više pod pitanjem 6. Da li je legislativa odgovarajuća?

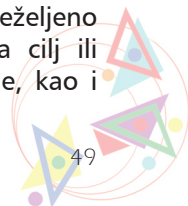
Porodičnim zakonom je krug zaštićenih članova porodice široko postavljen.

- (3) Članovima porodice u smislu stava 1. ovog člana smatraju se:
1. supružnici ili bivši supružnici;
 2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo;
 3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;
 4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;
 5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

4. DA LI JE PSIHOLOŠKO NASILJE I VERBALNO ZLOSTAVLJANJE DEFINIRANO ZAKONOM I KAKO?

DA – Psihološko nasilje i verbalno zlostavljanje su regulisani Krivičnim zakonikom, Porodičnim zakonom, Zakonom o javnom redu i miru kao i Zakonom o radu i to najčešće kao drsko i bezobzirno ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno zdravlje drugog člana porodice.

1. *Krivični zakonik*: Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.
2. *Porodični zakon*: Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Porodični zakon navodi i neke od najčešćih manifestacija ovakvog ponašanja, a u verbalne bi se mogli svrstati: izazivanje straha pretnjom ubistva, ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, vređanje, i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.
3. *Zakon o radu* definiše uznemiravanje i seksualno uznemiravanje i u njihovu definiciju ugrađuje i verbalno nasilje. To je svako neželjeno ponašanje (verbalno, neverbalno ili fizičko) koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i

zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od osnova iz člana 18. ovog zakona koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Seksualno uznemiravanje, u smislu ovog zakona, jeste svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica koje traži zaposlenje, kao i zaposlenog u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

4. **Zakon o javnom redu i miru** sankcioniše, pored svađe i vike kojim se remeti bezbednost građana i pretnje, kao i vređanje i zloupotrebu drugog. (čl. 6, stav 3)
 1. Ko svađom ili vikom remeti javni red i mir ili ugrožava bezbednost građana - kazniće se novčanom kaznom od 500 novih dinara ili kaznom zatvora do 20 dana.
 2. Ko ugrožava sigurnost drugog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica - kazniće se novčanom kaznom do 700 novih dinara ili kaznom zatvora do 30 dana.
 3. **Ko vređanjem ili zloupotrebom drugog**, vršenjem nasilja nad drugim, izazivanjem tuče ili učestvovanjem u njoj, ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir - kazniće se novčanom kaznom do 1.000 novih dinara ili kaznom zatvora do 60 dana.
 4. Kad se prekršaj iz st. 1. do 3. ovog člana izvrši u grupi - kazniće se kaznom zatvora do 60 dana.

5. KOJE SU SANKCIJE PREDVIĐENE U KRIVIČNOM ILI GRAĐANSKOM ZAKONU?

Krivični zakonik za krivično delo nasilje u porodici predviđa zatvorske kazne (u rasponu od 3 meseca do 12 godina) kao i novčane kazne za osnovni oblik ovog krivičnog dela, kao i za kršenje mere zaštite od nasilja u porodici.

Nasilje u porodici, Član 194.

1. Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

2. Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oruŹje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, **učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine.**
3. Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, **učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.**
4. Ako je usled dela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice, **učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.**
5. Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, **kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.**

Porodični zakon predviđa mere zaštite od nasilja u porodici u okviru građanskog prava:

Mere zaštite, Član 198.

- (1) Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice.
- (2) Mere zaštite od nasilja u porodici jesu:
 1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti;
 2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti;
 3. zabrana pribliŹavanja članu porodice na određenoj udaljenosti;
 4. zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice;
 5. zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.
- (3) Mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana.
- (4) Vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.

ProduŹavanje mere zaštite, Član 199.

Mera zaštite od nasilja u porodici može se produŹavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.

Prestanak mere zaštite, Član 200.

Mera zaštite od nasilja u porodici može prestati pre isteka vremena trajanja ako prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.

Zakon o javnom redu i miru, kao sankcije za prekršaj narušavanja javnog reda i mira predviđa novčanu kaznu (od 500 do 1.000 dinara) i zatvorsku kaznu (od 20 do 60 dana) (Član 6.).

Zakon o radu

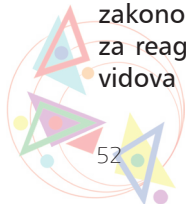
Iako su uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radnom mestu protivpravna dela velike društvene opasnosti, ona nisu inkriminisana kao krivična dela, već kao prekršaji: kaznenim odredbama ZR predviđeno je da će poslodavac sa svojstvom pravnog lica biti kažnjen novčanom kaznom od 800.000 do 1.000.000 dinara za prekršaj ako prekrši zabranu diskriminacije, uključujući i zabranu uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja (čl. 273, st. 1. ZR), a odgovorno lice u pravnom licu kaznom od 40.000 do 50.000 dinara. Ukoliko je u pitanju preduzetnik, novčana kazna iznosi od 400.000 do 500.000 dinara. Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radnom mestu, čijim je izvršenjem naneta materijalna šteta zaposlenoj/zaposlenom, predstavlja osnov za određivanje zaštitne mere u vidu zabrane vršenja delatnosti poslodavca (čl. 273, st. 2. ZR).

U slučajevima diskriminacije u smislu odredbi čl. 18 - 21. ovog zakona lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može da pokrene pred nadležnim sudom postupak za naknadu štete, u skladu sa zakonom (član 23).

6. DA LI JE LEGISLATIVA ODGOVARAJUĆA?

DELIMIČNO - U poslednjih pet godina, na normativnom planu došlo je do značajnog napretka u domenu pravne zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Zakonska regulativa (krivični i prekršajni zakon, mere zaštite u građanskom postupku) pruža osnove zaštite žrtvi, ali je neadekvatna za neodložne i hitne intervencije. Primena zakona (postupanje policijsko-pravnog sistema) nije međusobno povezana. Veliki broj slučajeva nasilja prema ženama nikada ne stigne pred pravni sistem, sudski procesi su dugi (u proseku godinu dana), a kaznena politika izrazito blaga i bez mera nadzora za uslovne osude. Aktivnosti javnih službi oslonjene su na opšte procedure (ne poznaju specifične postupke i procedure), nisu standardizovane i međusobno povezane, zbog čega je praksa zaštite žrtvi izrazito neujednačena.

Uopšteno posmatrano, imajući u vidu trenutno stanje u domaćem zakonodavstvu, u Republici Srbiji postoje relativno dobri pravni mehanizmi za reagovanje pravnih institucija u slučajevima nasilja u porodici i drugih vidova nasilja nad ženama. Međutim, uprkos naporima ulozenim na

zakonodavnom nivou, pravna zaštita žena od nasilja još uvek nije na zadovoljavajućem nivou – ni u pogledu delotvornosti i efektivnosti, ni u pogledu efikasnosti. Pojedina zakonska rešenja nisu adekvatna, a pravni propisi su često nekonzistentni, neprecizni i nejasni, te se mogu na različite načine tumačiti i primenjivati, što otežava rad pravosudnih i drugih institucija i često dovodi do sužavanja dometa pravne zaštite.

U cilju unapređivanja pravne zaštite od nasilja nad ženama i u porodici postoje već definisani predlozi Autonomnog ženskog centra, koji su zasnovani na iskustvu žrtava nasilja u procesima zaštite, a koje su prihvaćene i od strane određenih državnih struktura (u Vojvodini su ove smernice najvećim delom ugrađene u Strategiju za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, a predlozi su prosleđeni i Zaštitniku građana kako bi inicirao promene zakona u domenu svoje nadležnosti).

Predlozi Autonomnog ženskog centra za unapređenje zakonske regulative u oblasti nasilja u porodici:

Porodično zakonodavstvo:

1. Dopuniti postojeće mere porodičnopravne zaštite uvođenjem mere obaveznog lečenja od alkoholizma i narkomanije, kao i meru kojom se izvršiocu nasilja nalaže da se podvrgne odgovarajućem psihosocijalnom tretmanu;
2. Umesto parnice, koja je prema važećem Porodičnom zakonu, metod pružanja pravne zaštite u pravnim stvarima porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici, predvideti vanparnični postupak, čija su pravila elastičnija i jednostavnija u odnosu na parnična procesna pravila, tako da omogućavaju pružanje brže i efikasnije pravne zaštite od nasilja u porodici i bolje prilagođavanje postupka sadržini pravne stvari. U prilog takvom rešenju govori i činjenica da se izricanjem mera zaštite od porodičnog nasilja štite ne samo privatni interes, već i javni interes, koji se mnogo efikasnije može ostvariti u vanparničnom postupku, nego u parnici, s obzirom na konstrukciju same parnice i načela na kojima je ona zasnovana;
3. Konkretizovati načelo naročite hitnosti u postupanju, propisivanjem dužnosti suda da postupak okonča u određenom roku;
4. Pravilo čl. 284, st. 3. Porodičnog zakona kojim je izvršilac nasilja ovlašćen da traži prestanak mere zaštite pre isteka roka na koji je ona određena, treba zameniti pravilom koje bi ovu mogućnost dopuštalo samo žrtvi nasilja;

5. Predvideti obavezu suda koji je odredio meru zaštite od nasilja u porodici da presudu dostavi ne samo CSR, kako je važećim zakonom predviđeno, već i policiji i tužilaštvu;
6. Predvideti mogućnost da sudija, u slučaju očiglednog izbegavanja uručenja poziva, naredi policijsko dovođenje lica koje izbegava poziv;
7. Utvrditi obavezu organa starateljstva da efektivno prati slučajeve u kojima su donete mere zaštite, i adekvatno reaguje u slučaju njenog kršenja, a ne da ih samo evidentira, kako je predviđeno postojećim Porodičnim zakonom;
8. Preformulisati odredbu čl. 198, st. 2, t. 2. Porodičnog zakona kojom je predviđen nalog za useljenje u porodični stan, odnosno, kuću, kako bi bilo jasno i nesumnjivo u odnosu na koga se ovaj nalog određuje i kakva je sadržina pravne dužnosti čije izvršenje tuženom izvršiocu nasilja sud nalaže;
9. Predvideti upućujuće norme kojima se sudu pružaju instrukcije o okolnostima o kojima mora voditi računa prilikom određivanja mera zaštite od nasilja u porodici (opasnost od ponavljanja nasilja, životne okolnosti stranaka, uz naglašavanje da prilikom izbora mera zaštite od nasilja u porodici sud mora voditi računa o potrebi da žrtvi nasilja pruži maksimalno moguću zaštitu u datim okolnostima);
10. Porodičnim zakonom predvideti posebna pravila o određivanju privremenih mera, kao instrumenta kojim se obezbeđuje hitna provizorna zaštita žrtvama nasilja;
11. Uskladiti odredbe Zakona o izvršnom postupku sa Porodičnim zakonom i predvideti načelo naročite hitnosti u postupanju izvršnog suda u izvršenju odluka donetih po Porodičnom zakonu;
12. Odredbama Porodičnog zakona jasno naglasiti dužnost suda da u postupku za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici koji se vodi između stranaka koje imaju zajedničko maloletno dete ili dete nad kojim je produženo roditeljsko pravo uredi pitanje vršenja roditeljskog prava, uključujući, poveravanje deteta na čuvanje i vaspitavanje, izdržavanje deteta i ostvarivanje ličnih kontakata roditelja (izvršioca nasilja) sa detetom.

Krivično zakonodavstvo:

1. U KZ uneti jasnu definiciju pojma „član porodice“, onako kako je ovaj pojam definisan u Porodičnom zakonu;
2. Definirati pojam „nasilje u porodici“ u skladu sa međunarodnim standardima, tako da bude jasno vidljivo da se radi o rodno zasnovanom nasilju;

3. Predvideti posebne mere zaštite žrtava nasilja u porodici tokom trajanja sudskog postupka;
4. Utvrditi donji minimum kazni za krivično delo nasilje u porodici na način na koji je to bilo predviđeno ranijim čl. 118a Krivičnog zakona Republike Srbije, čime bi se omogućilo adekvatno sankcionisanje izvršilaca nasilja;
5. Predvideti mogućnost audio i video beleženja svedočenja žrtve nasilja u porodici, čiji iskaz bi se koristio kao dokazno sredstvo u toku celokupnog krivičnog postupka, kako bi žrtva svoj iskaz dala samo jednom (mera koja je predviđena Zakonom o maloletnicima);
6. Utvrditi zakonsku obavezu da u situacijama koje profesionalci prepoznaju kao „stepen visoke ugroženosti“ celokupan krivični postupak (od istrage od presude) bude hitan i efikasan;
7. Predvideti pružanje psihološke, socijalne i druge stručne pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici u toku celokupnog trajanja krivičnog postupka;
8. Sistematski pratiti poštovanja izrečenih uslovnih osuda, putem redovnih javljanja uslovno osuđenih nadležnim institucijama, kontakata nadležnih službi sa žrtvom, i iznenadnih (nenajavljenih) provera od strane državnih službenika;
9. Predvideti veća zakonska ovlašćenja policijskih službenika za vršenje intervencije u ovim slučajevima (po ugledu na austrijski model), što znači da bi se na nivou Ministarstva unutrašnjih poslova morala utvrditi jasna pravila postupanja policije u slučajevima nasilja u porodici i da ta pravila budu deo obaveznog policijskog obrazovanja, da se standardizuju službene beleške i utvrde kriterijumi za vrednovanje rada policijskih službenika koji postupaju u ovim predmetima.

Predlozi i preporuke za izmene i dopune zakona i pravnih procedura iz Strategije za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja APV se zasnivaju uglavnom na preporukama AŽC-a, a osim ovih u domenu porodičnog prava i krivičnog prava, postoje i predlozi za izmenu Zakona o oružju i municiji:

1. pooštriti uslove za dobijanje odobrenja za nabavku, držanje i nošenje vatrenog oružja;
2. uvrstiti nasilje u porodici u listu krivičnih dela u čl. 8. st. 2. Zakona o oružju i municiji, koja predstavljaju prepreku za dobijanje odobrenja;

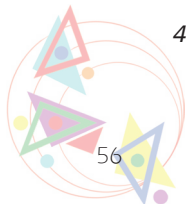
3. dopuniti odredbe Zakona o oružju u delu u kom se preciziraju uslovi za izdavanje odobrenja za nabavljanje oružja, a koji se primenjuje i u slučaju oduzimanja oružnog lista, odnosno odobrenja za držanje oružja i municije, pravilima koja onemogućavaju da izvršilac nasilja poseduje oružje, odnosno, koja omogućavaju da mu oružje bude oduzeto.
4. uvesti dvostepeni sistem izdavanja odobrenja, koji u prvoj fazi zahteva da lice koje podnosi zahtev mora da prođe test kompetencije, a potom uključuje i obavezni lekarski pregled i ispitivanje mentalnog i psihičkog stanja i sposobnosti;
5. predvideti da se odobrenje neće izdati zbog zaštite lične sigurnosti člana porodice ako to zahteva član porodice prema kome je nasilje izvršeno;
6. uvesti proveru postojanja bilo kakvih okolnosti koje ukazuju na moguću zloupotrebu oružja, kao što su ozbiljno narušeni porodični odnosi, sklonost nasilju, zavisnost od alkohola i droga i slično;
7. uvesti obavezno informisanje supružnika, bivšeg supružnika i drugih članova porodice o tome da je podnet zahtev za nabavku oružja;
8. predvideti da je izrečena mera zaštite prema članu 198. Porodičnog zakona osnov za odbijanje zahteva za odobrenje nabavke oružja ili osnov za poništavanje postojeće dozvole.

Predlozi za unapređenje pravne regulative nakon Nacionalne konferencije o borbi protiv nasilja nad ženama, oktobra 2007. godine predviđaju unapređenje pravnog okvira zaštite od nasilja nad ženama.

Iako je pravni okvir znatno unapređen kroz novi Ustav Srbije, koji jemči ravnopravnost polova i razvija politiku jednakih mogućnosti, kao i prethodnim donošenjem Krivičnog zakonika, Porodičnog zakona i Zakona o radu, u primeni zakona, prevenciji i monitoringu nema velikog pomaka. Veoma je visok prag tolerancije nasilja nad ženama, a kaznena politika je veoma blaga.

Stoga je potrebno:

1. razmotriti usvajanje posebnog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici;
2. uneti odredbe o zaštiti od nasilja u Zakon o socijalnoj zaštiti i Zakonu o radu;
3. doneti Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, koji obezbeđuje jednake uslove za pristup pravdi svim ženama žrtvama nasilja;
4. usvojiti posebne protokole za postupanje u odnosu na svaki oblik nasilja nad ženama.

7. KAKO VI PROCJENJUJETE IMPLEMENTACIJU LEGISLATIVE O NASILJU U OBITELJI?

Iako je od 2005. godine zabeležen značajan pomak u procesuiranju nasilja u porodici, implementacija zakona još uvek nije na zadovoljavajućem nivou.

Osnovni razlog, zbog koga se intencije zakonodavca u domenu zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama u potpunosti ne ostvaruju, u vezi je s problemima koji postoje u pravnoj praksi. *Opšta neefikasnost pravosuđa*, kao jedan od ozbiljnih problema u Republici Srbiji, uzrokuje i deo pomenutih problema. Negativne posledice toga odražavaju se na sve sfere društvenog života. *Dugo trajanje sudskih postupaka* simptom je i indikator izuzetno lošeg stanja u domaćem pravosudnom sistemu, koji je opterećen brojnim nagomilanim problemima, uzrokovanim raznovrsnim pravnim i političkim razlozima. Uprkos izvesnim pozitivnim pomacima, stanje je još uvek daleko od zadovoljavajućeg i neophodno je uložiti još dosta napora da bi se povećala efikasnost pravosuđa.

Jedan deo uzroka nedelotvornosti i neefikasnosti u pružanju zaštite od nasilja nad ženama ogleda se u *nedovoljnom poznavanju i razumevanju samog fenomena nasilja nad ženama*, njegovih pokazatelja, uzroka i štetnih posledica, kao i u nedovoljnoj senzibilisanosti profesionalaca za probleme žrtava nasilja, koja je prvenstveno posledica brojnih predrasuda i zabluda u pogledu nasilja nad ženama. Iako su nova zakonska rešenja zasnovana na novim vrednosnim sadržajima i pristupima u sagledavanju nasilja nad ženama, pravni profesionalci i stručnjakinje/stručnjaci drugih profila nisu bili u mogućnosti da se sa njima upoznaju. *U raznovrsnim programima obuke sudija, javnih tužilaca, policajaca i drugih profesionalaca, malo je pažnje posvećeno temama koje su u vezi s nasiljem u porodici i ostalim vidovima nasilja nad ženama.*

Na osnovu dosadašnjih istraživanja pravne prakse evidentirani su osnovni problemi u pružanju zaštite žrtvama nasilja:

- Jedan od osnovnih problema u funkcionisanju mehanizama pravne zaštite od nasilja u porodici ogleda se u tome što u pravnoj praksi još uvek nije u potpunosti prevaziđen stav da je bitno obeležje krivičnog dela nasilja u porodici kontinuitet u njegovom ispoljavanju, mada se u odnosu na raniji period beleži pozitivan pomak kad je u pitanju kvalifikacija ovog krivičnog dela. Ovakav pristup nema oslonca u zakonu i izraz je nepoznavanja eskalatorne

dinamike nasilja u porodici, kao i potrebe da se nasilje u porodici sankcionira u *ranjoj fazi*, kad još uvek nije poprimilo drastične oblike u ispoljavanju i intenzitetu.

- Broj odbačenih krivičnih prijava izuzetno je veliki. Javni tužioci se najčešće oslanjaju na iskaz žrtve kao jedino dokazno sredstvo i u slučaju da ono izostane odbacuju krivične prijave zbog nedostatka (drugih) dokaza (oko 30% svih prijava).
- Gotovo da ne postoji praksa tužilaštva da uz krivičnu prijavu, po službenoj dužnosti, pokreće tužbu za mere zaštite od nasilja u građanskom postupku, što bi obezbedilo „distancu“ žrtve i nasilnika, i moguće, smanjilo njegov uticaj na nju tokom sudskih procesa.
- Iako se rukovode zakonima, mišljenja smo da je „diskreciono pravo“ policije i tužilaštva vrlo široko, a od njihove odluke zavisi da li će se učinjeno delo procesuirati i po kom zakonu, te su tužilačka i policijska praksa u Srbiji vrlo neujednačene.
- Žrtve nasilja nisu na adekvatan način informisane o svojim pravima, o postupku koji se vodi i o njegovim mogućim ishodima.
- U pravosudnoj praksi različito se tumači pojam *član porodice*, koji je korišćen prilikom inkriminisanja dela nasilja u porodici, jer ne postoji zakonska definicija ovog pojma. Dominira restriktivno tumačenje ovog pojma, što dovodi do nedopustivnog sužavanja dometa krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, do pogrešne pravne kvalifikacije dela i izricanja neadekvatnih sankcija, tj. sankcija koje su predviđene za druga dela u kojima žrtva i nasilnik nisu članovi porodice.
- Stavovi tužilaštva i suda nisu ujednačeni u pogledu pojedinih elemenata krivičnog dela nasilja u porodici, a jednoobraznost nije postignuta ni unutar pravosudnih institucija, čime je ugroženo ostvarivanje načela jednakosti i ravnopravnosti građanki/građana pred zakonom, kao jednog od osnovnih principa vladavine prava i pravne države.
- Stepenn efikasnosti u radu policije, tužilaštva i suda u procesuiranju krivičnih dela nasilja prema ženama još uvek nije na zadovoljavajućem nivou, mada je u poslednjih par godina rad policije i tužilaštva unapređen, te su prevaziđene početne slabosti u procesuiranju krivičnih dela nasilja u porodici. Prema obavljenim istraživanjima, sud je najmanje efikasna pravosudna institucija i prosečno vreme trajanja krivičnih postupaka protiv izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici premašuje 12 meseci.
- U sudskoj praksi ispoljena je tendencija blagog kažnjavanja izvršilaca nasilja nad ženama i kada je reč o nasilju u porodici, a i o drugim

krivičnim delima s elementima nasilja; dominantne kazne su uslovne osude i novčane kazne, a efektivne kazne zatvora uglavnom se određuju u trajanju koje predstavlja zakonski minimum. S obzirom na to da su novim KZ smanjene kazne, u poređenju s ranijim periodom – kažnjavanje je još blaže.

- Žene žrtve nasilja izložene su višestrukoj sekundarnoj viktimizaciji u svim fazama pretkrivičnog i krivičnog postupka.
- U sudskom postupku u kome se dokazuje izvršenje dela s elementima seksualnog nasilja izvršenog uz upotrebu sile još uvek se insistira na tome da su prilikom izvršenja dela žrtve pružale aktivan otpor.
- Ostvarivanje prava žena na naknadu štete nastale izvršenjem krivičnih dela s elementima nasilja veoma je otežano, jer se ne ostvaruje u okviru krivičnog postupka, već se žrtva upućuje na neizvestan, dugotrajan i skup parnični postupak.
- Postojeći mehanizmi zaštite od uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja na radnom mestu ne primenjuju se u praksi; nema podataka da je bilo koji poslodavac sa svojstvom pravnog lica, odnosno preduzentnik prekršajno kažnjen zbog uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja na radnom mestu.
- Prema istraživanju AŽC-a o primeni mera zaštite u okviru porodičnog prava, najčešće određivane mere zaštite su zabrana daljeg uznemiravanja (43,5%) i zabrana prilaska (22,6%), a najmanje se izriče mera iseljenja tuženog (18,3%).
- Prema izveštaju *Udruženja sudija za prekršaje*, u periodu od 2004. do kraja prve polovine 2006. godine na teritoriji Srbije desilo se 50.127 nasilnih događaja na koje je intervenisala policijska patrola: upozorenjem (upućivanje na drugu službu, savet i sl.) okončano je 62,4% svih slučajeva, prekršajnom prijavom (zahtevom za pokretanje postupka) 31,7%, a samo je 6,9% događaja rezultiralo podnošenjem krivične prijave.
- Razlike u postupanju između policijskih uprava (kojih u Srbiji ima 27) vrlo su velike (npr. Policijska uprava u Pirotu ima 95,7% upozorenja i samo 1% prekršajnih i 3,3% krivičnih prijava, dok Policijska uprava Beograda ima 51% upozorenja, 41,8% prekršajnih i 8,2% krivičnih prijava).

Sa ovakvim mišljenjem se složio i UN Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije prema ženama u svojim zaključnim komentarima na izveštaj Republike Srbije:

„Pozdravljajući skorašnje aktivnosti u oblasti zakonodavstva, uključujući značajne zakonske reforme u oblastima obuhvaćenim Konvencijom, Komitet izražava i zabrinutost da zakonodavni okvir za zaštitu žena od diskriminacije nije dovoljan, kao i da je sprovođenje postojećih zakona slabo. Takođe, izražava zabrinutost zbog toga što politika i programi, generalno posmatrano, ne dovode do održivih rezultata kojima bi se doprinelo ostvarivanju istinske ravnopravnosti polova u praksi“.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u periodu od 2002. do 2006. godine za krivično delo nasilja u porodici je prijavljeno ukupno 5448 punoletnih lica. Od toga je je 1.312 odbačenih prijava, 3.975 podignutih optužnica, dok je 2.164 osuđenih lica.

8. KOJE MJERE, PO VAŠEM MIŠLJENJU TREBAJU BITI PODUZETE KOJE BI OMOGUĆILE ŽENAMA DA PRIJAVLJUJU NASILJE?

Da bi žene u većoj meri prijavljivale nasilje potrebno je preduzeti više mera – od izmene zakonskih procedura i povećanja efikasnosti i dostupnosti javnih službi i pravosuđa, do podizanja javne svesti i edukacije profesionalaca u ovom području. Autonomni ženski centar je izradio listu opštih predloga i preporuka čijim bi uvođenjem u znatnoj meri bio unapređen sistem zaštite i time omogućio žrtvama nasilja da u većoj meri prijavljuju nasilje.

Opšti predlozi i preporuke AŽC-a

1. Usvojiti Strategiju za suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici, kojom bi se predvideo sistem dugoročnih i kratkoročnih mera i koordinisano delovanje državnih organa i ustanova uključenih u prevenciju i represiju porodičnog nasilja; Nacionalnu strategiju treba pripremiti imajući u vidu zahteve i predloge sadržane u Pekinškoj platformi za akciju i u Preporuci Rec(2002)5 Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja, uz punu saradnju svih nadležnih državnih organa i ustanova, kao i specijalizovanih strukovnih udruženja i ženskih nevladinih organizacija, pri čemu treba koristiti rezultate dosadašnjih naučnih istraživanja i stečenih iskustava;

2. Standardizovati postupanje svih relevantnih službi, kako bi se obezbedilo pravovremeno identifikovanje nasilja u porodici i kvalitetna dokumentacija o njemu (usvajanje obaveze medicinskih radnika da popunjavaju formular o dokumentovanju nasilja, donošenje protokola o postupanju stručnih radnika u centrima za socijalni rad, policije, zaposlenih u školama i slično);
3. Uvesti jedinstvenu evidenciju o procesuiranim krivičnim delima nasilja u porodici i izrečenim merama porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici;
4. Kontinuirano pratiti primenu zakonskih propisa, uvesti zakonsku obavezu vođenja statistike i redovnog obaveštavanja javnosti o obimu nasilja u porodici i rezultatima delovanja institucija pravosudnog sistema;
5. Omogućiti žrtvama nasilja u porodici bezbedan i brz pristup pravosuđu, uključujući besplatnu pravnu pomoć; stvoriti uslove da žrtve nasilja u porodici pod olakšanim uslovima dobiju besplatnu pravnu pomoć;
6. Obezbediti žrtvama dostupnost adekvatnih medicinskih usluga, lekova i rehabilitacije;
7. Formirati specijalizovane timove u policiji i tužilaštvu, sastavljene od posebno edukovanih i stručno osposobljenih profesionalaca;
8. Obezbediti da u policijskoj patroli koja interveniše u slučajevima nasilja u porodici obavezno bude zastupljena policajka;
9. Inicirati osnivanje lokalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici, u okviru kojih bi, na bazi protokola o saradnji državnih organa i institucija i nevladinih organizacija, bio izrađen program preventivnog i represivnog delovanja protiv nasilja u porodici, uz definisanje konkretnih zadataka i oblika saradnje, kako bi se prevladalo postojeće nekoordinisano i nesinhronizovano delovanje državnih institucija, koje ne obezbeđuje adekvatnu i pravovremenu reakciju društva u slučajevima nasilja u porodici;
10. Povećati nivo svesti profesionalaca prema nasilju u porodici i sistematski rad na prevazilaženju predrasuda, zablude i stereotipnih shvatanja;
11. Obezbediti permanentnu edukaciju profesionalaca (na osnovnim studijama i u toku profesionalnog usavršavanja) u cilju prepoznavanja i razumevanja fenomena nasilja u porodici;
12. Obezbediti adekvatnu socijalnu i psihološku pomoć i podršku žrtvama nasilja u porodici, uključujući osnivanje „sigurnih kuća“ za žene i decu žrtve porodičnog nasilja, formiranje posebnog državnog fonda za naknadu štete žrtvama nasilja u porodici i dr.

U zaključcima posle održane Nacionalne konferencije o borbi protiv nasilja nad ženama, takođe, postoji niz predviđenih mera:

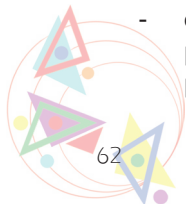
U cilju jačanja kapaciteta sistema zaštite žena od nasilja:

Potrebno je da svi segmenti društva deluju zajedno da bi bilo moguće uspostaviti zaštitu žena u svakom konkretnom slučaju.

- uspostaviti jasnu državnu politiku u odnosu na nasilje prema ženama, saglasnu ključnim međunarodnim dokumentima i standardima, obavezujuću za sve one koji pružaju zaštitu;
- uspostaviti mrežu svih institucija koje se bave nasiljem nad ženama, koordiniranu na lokalnom nivou i nadgledanu od strane resornog ministarstva; uspostaviti i definisati saradnju između institucija i civilnog sektora; formulisati predloge jedinstvenih dokumenata i obezbediti njihovu obaveznu primenu;
- sprovoditi obuku za zaposlene i za unapređivanje rada ovih službi;
- utvrditi način praćenja i stepen ostvarivanja donetih nacionalnih planova i strategija i redovno izveštavati javnost o radu; utvrditi standarde profesionalnog rada zaposlenih u institucijama;
- obezbediti posebne mere prilagođene pojedinim vrstama nasilja (porodično, seksualno, nasilje na radu); HITNO ustanoviti posebna i efikasna rešenja za žrtve nasilja koje pripadaju diskriminisanim grupama (žene sa invaliditetom, starije žene, Romkinje i sl);
- Nastaviti dalju izgradnju institucija za ravnopravnost polova.

U okviru **unapređenja dokumentacije i statistike**, potrebno je:

- pripremiti standardizovane modele za vođenje evidencije o slučajevima nasilja nad ženama;
- imenovati timove (tela) u Sektoru za rodnu ravnopravnost koji bi primenjivali proaktivni pristup u prikupljanju podataka;
- unaprediti sistem administrativnih evidencija i internog prikupljanja podataka u okviru resornih ministarstava;
- uvesti sistem nezavisnog monitoringa prakse institucija koje pružaju zaštitu žrtvama;
- sprovesti anketu o viktimizaciji, istraživanja o budžetskim implikacijama nasilja nad ženama, istraživanja o prikazu nasilja nad ženama u medijima;
- obezbediti podršku kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima prevalencije svih oblika nasilja nad ženama i na posledice nasilja, sa posebnom pažnjom na diskriminisane kategorije žena.

U vezi sa **podizanjem nivoa svesti o nasilju nad Źenama** potrebno je:

- uvesti obaveznu edukaciju o nedopustivosti nasilja i edukaciju o nenasilnoj komunikaciji u formalni obrazovni sistem kojom treba obuhvatiti decu predškolskog obrazovanja do završetka studija kao i prosvetne radnike;
- uvesti obaveznu edukaciju o nasilju nad Źenama kao kršenju ljudskih prava za profesionalce koji rade u javnim servisima, socijalne i zdravstvene radnike, policiju, pravosudne organe i druge javne sluŹbe;
- obezbediti aktivnu ulogu medija kroz edukaciju novinara i urednika; pripremiti i prihvatiti kodeks o izveštavanju za sluĉajeve porodiĉnog nasilja; organizovati okrugli sto i/ili javne debate sa novinarskim udruŹenjima; imati stalne emisije i rubrike na temu nasilja nad Źenama, medijske kampanje protiv nasilja, obezbediti povlašćene uslove za emitovanje/štampanje materijala;
- štampati različite publikacije, brošure i priručnike, informator za zaštitu Źrtava, letke za Źene da upoznaju svoja prava i naćine za njihovo ostvarenje, priručnike za profesionalce i aktiviste u nevladinom sektoru; koristiti nove metode i nove tehnologije u borbi protiv nasilja nad Źenama.

9. DA LI POSTOJI LEGISLATIVA PROTIV SILOVANJA U BRAKU I KADA SU ZAKONI DONETI/ZADNJI PUT IZMIJENJENI? DA LI SU SANKCIJE RAZLIĀITE OD SILOVANJA?

DA - Jedna od znaĉajnih pozitivnih promena u kriviĉnom zakonodavstvu ogleđa se u tome Źto je Zakonom o izmenama i dopunama KZRS (2002) zakonodavac izvršio izmene u definiciji kriviĉnog dela silovanja. Naime, u ranijem KZ silovanje je bilo definisano kao prinuda na obljubu Źenskog lica s kojim ućinilac ne Źivi u braĉnoj zajednici. Iz definicije koja je predviđena Zakonom o izmenama i dopunama KZRS izostavljen je deo rećenice *s kojim ućinilac ne Źivi u braĉnoj zajednici*, ĉime je inkriminisano silovanje u braku, kao jedan od ĉestih oblika braĉnog nasilja. Ovim zakonom pooštrena je kazna za kriviĉno delo silovanja, jer je umesto kazne zatvora od jedne do 10 godina predviđeno da se za silovanje moŹe izreći kazna zatvora *najmanje jednu godinu*, Źto znaĉi da se moŹe izreći i kazna preko 10 godina.

Donošenjem KZ (2005) izvršene su nove promene u opisu kriviĉnog dela silovanja: pasivni subjekt kriviĉnog dela silovanja moŹe biti i osoba muškog pola, a kazna za ovo delo izmenjena je time Źto je minimalna kazna povećana s jedne na dve godine, a maksimalna kazna limitirana na 10 godina.

Krivični zakonik, član 178. - Silovanje

1. Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se zatvorom od dve do deset godina.
2. Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno pretnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.
3. Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda lica prema kojem je delo izvršeno ili ako je delo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloletniku ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.
4. Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je delo izvršeno ili je delo učinjeno prema detetu, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do osamnaest godina.

10. DA LI ZNATE KOJI JE BROJ PRIJAVA ZA SILOVANJE U BRAKU U TOKU ZADNJE GODINE?

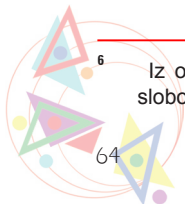
Nema podataka o tome koliki je bio broj prijava za silovanje u braku tokom poslednje godine.

Na zahtev Autonomnog ženskog centra, a na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama, u vezi sa seksualnim nasiljem, od policije su dobijeni sledeći podaci:

- Policijska Uprava za grad Beograd je dala podatak da je u 2007. policija nadležnim tužilaštvima za krivično delo silovanja podnela **19 krivičnih prijava**.

„Iako su zakonom predviđeni, i u praksi zabeleženi slučajevi da se seksualno nasilje dešava između supružnika i srodnika, tokom 2007. godine policijski službenici Policijske Uprave za grad Beograd, nisu podneli krivične prijave iz oblasti krivičnih dela protiv braka i porodice. Takođe, među ovim krivičnim delima za krivično delo rodoskrvjenje (iz čl. 197 KZ RS) nije bilo podnetih krivičnih prijava.“⁶

⁶ Iz odgovora PU Beograd, na dopis AŽC-a kojima su traženi podaci po Zakonu o slobodnom pristupu informacijama.

Ovaj odgovor je sporan iz više razloga, pre svega zato što je u njemu data informacija da je protiv krivičnog dela nasilje u porodici u 2007. godini policija podnela 583 krivične prijave (što je krivično delo protiv braka i porodice), a sa druge strane krivično delo silovanje ne spada u ovu grupu krivičnih dela, već u grupu dela protiv polne slobode, bez obzira da li je izvršeno u braku ili ne.

„U 2007. godini policijski službenici PU za grad Beograd nedležnim tužilaštvima podneli su 683 krivične prijave protiv izvršilaca seksualnog nasilja. Źrtve nasilja najčešće su bili žene i deca.“

Od Uprave kriminalističke policije Ministarstva unutrašnjih poslova, po istom osnovu, dobijeni su sledeći podaci za celu teritoriju Republike Srbije:

- U 2007. za krivično delo silovanja područnim policijskim upravama podneto je 104 krivične prijave, i još 52 za silovanje u pokušaju.
- Za krivično delo silovanja nadležnim tužilaštvima prosleđene su 63 krivične prijave i 31 za silovanje u pokušaju.

Za silovanje u braku nije bilo podataka u dokumentu koji je AŽCu dostavljen poštom.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku za krivično delo silovanja u periodu od 2002. do 2006. godine je prijavljeno ukupno 701 punoletno lice. U istom periodu, za isto krivično delo je osuđeno 360 lica. Nema podataka koliko je ovih dela izvršeno u braku.

11. DA LI POSTOJI LEGISLATIVA KOJA SE ODNOSI NA ŠTETNE KULTURALNE/RELIGIJSKE PRAKSE (PRISILNI BRAKOVİ, NASILJE VEZANO UZ OBIČAJ MIRAZA, İTD.) VEZANE UZ OBITELJSKO NASILJE? DA LI JE ODGOVARAJUĆA? ŠTO JE S NJENOM İMPLEMENTACIJOM?

NE postoji posebna regulativa koja se bavi štetnim kulturalnim/religijskim praksama vezanim za nasilje u porodici. Sva Krivična dela protiv braka i porodice su regulisana u Glavi dvanaest Krivičnog zakonika u kojoj su pored nasilja u porodici inkriminisani i neki drugi oblici protivpravnog ponašanja, koja bi mogla pružiti zaštitu u nekim od ovakvih slučajeva: zaključenje ništavog braka (čl. 188. KZ), omogućavanje zaključenja nedozvoljenog braka (član 189. KZ), vanbračna zajednica s maloletnikom (čl. 190. KZ), zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica (čl. 193. KZ).

Vanbračna zajednica sa maloletnikom, Član 190.

1. Punoletno lice koje živi u vanbračnoj zajednici sa maloletnikom, kazniće se zatvorom do tri godine.
2. Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i roditelj, usvojilac ili staralac koji maloletniku omogući da živi u vanbračnoj zajednici sa punoletnim licem ili ga na to navede.
3. Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno iz koristoljublja, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.
4. Ako se brak zaključi, gonjenje se neće preduzeti, a ako je preduzeto, obustaviće se.

Postoji i grupa krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina koja bi mogla pružiti zaštitu u nekim od ovakvih slučajeva: povreda ravnopravnosti (čl. 128), otmica (čl. 134), prinuda (čl. 135), zlostavljanje i mučenje (čl. 137), ugrožavanje sigurnosti (čl. 138).

Međutim, u praksi se ne koriste ove zakonske mogućnosti, već se u slučajevima maloletničkih brakova i/ili prinudne udaje devojčica uz sticanje koristi kod Roma policija poziva na običajno pravo Roma, a suprotno važećim zakonskim propisima.⁷

12. DA LI POLICIJA MORA DA VODI ZAPISNIK O SVIM SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI PO ZAKONU, UREDBAMA ILI PISANIM UPUTSTVIMA?

DA – Policija i po zakonu i po podzakonskim aktima mora da evidentira sve pozive građana u dnevnik događaja i da sačini službenu belešku o obaveštenju primljenom od građana.

Prema *Zakonu o policiji*, policija prikuplja, obrađuje i koristi lične podatke, obezbeđuje zaštitu i vodi evidencije o ličnim i drugim podacima na čije je prikupljanje ovlašćena ovim zakonom radi sprečavanja i otkrivanja krivičnih dela i prekršaja i radi pronalaženja njihovih učinilaca. Druge podatke o ličnosti policija može prikupljati, obrađivati i koristiti samo ako je za to ovlašćena drugim zakonom i ako obezbeđuje zakonom utvrđenu zaštitu tih podataka. Ovlašćeno službeno lice podatke o ličnosti do kojih dođe u vršenju službe čuva kao poverljive, koristi ih i njima rukuje, u skladu sa zakonom (član 75.).

⁷ Iskustvo Romske organizacije OSVIT iz Niša za pružanje podrške Romkinjama žrtvama nasilja u porodici.

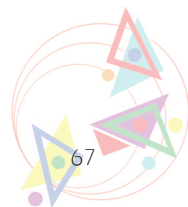

Policija, prema zakonu (član 76.) mora da vodi evidencije:

1. lica kojima je po bilo kojem osnovu ograničena ili oduzeta sloboda (dovođenje, zadržavanje, ograničenje kretanja, lišavanje slobode i drugo);
2. lica za koje postoje osnovi sumnje da su učinila krivična dela i prekršaje;
3. učinjenih krivičnih dela za koja se goni po službenoj dužnosti, prekršaja i lica oštećenih tim delima;
4. učinjenih krivičnih dela nepoznatih učinilaca za koja se goni po privatnoj tužbi;
5. traženih lica i predmeta i lica kojima je zabranjen ulazak u zemlju;
6. provera identiteta lica;
7. lica nad kojima je sprovedeno utvrđivanje identiteta, daktiloskopiranih lica, fotografisanih lica i DNK analiza;
8. operativnih izveštaja, operativnih izvora saznanja i lica pod posebnom policijskom zaštitom;
9. primenjenih operativnih i operativno-tehničkih sredstava i metoda;
10. događaja;
11. upotrebljenih sredstava prinude;
12. pritužbi.

Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja Ministarstva unutrašnjih poslova predviđa postupanje nakon saznanja za izvršeno krivično delo prema maloletnom licu.

„Kada građanin telefonom pozove dežurnu službu, radi prijavljivanja događaja sa elementima zlostavljanja ili zanemarivanja maloletnog lica, ovlašćeno službeno lice obavlja razgovor sa njim i donosi odluku o hitnosti reagovanja... Nakon odgovora na navedena pitanja, ovlašćeno službeno lice: vrši procenu da li postoji zakonski osnov za postupanje policije; ukoliko ima osnova, upućuje patrolu na mesto događaja; **evidentira poziv u dnevnik događaja i sačinjava službenu belešku o obaveštenju primljenom od građana.**“

13. DA LI POLICIJA MORA DA ISTRAŽUJE SVE PRIJAVLJENE SLUČAJEVE?

DA - Na osnovu odredbi Zakona o krivičnom postupku svi državni organi imaju obavezu prijavljivanja dela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, što je slučaj sa nasiljem u porodici (čl. 253).

- (1) Svi državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove dužni su da prijave krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, o kojima su obavješteni ili za njih saznaju na drugi način.
- (2) Dužnost iz stava 1. ovog člana imaju i sva fizička i pravna lica, koja na osnovu zakona poseduju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbeđenjem ljudi i imovine, lečenjem i zdravstvenom zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloletnih lica, ako su za krivično delo saznala u vezi sa svojom delatnošću.
- (3) Podnosioci krivične prijave iz st. 1. i 2. ovog člana navešće dokaze koji su im poznati i preduzeće mere da se sačuvaju tragovi krivičnog dela, predmeti na kojima je ili pomoću kojih je učinjeno krivično delo, predmeti nastali izvršenjem krivičnog dela i drugi dokazi.
- (4) Svako treba i ima pravo da prijavi krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Krivičnim zakonikom se određuje u kojim slučajevima neprijavlivanje krivičnog dela predstavlja krivično delo.
- (5) Svako je dužan da prijavi krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, čijim je izvršenjem oštećeno maloletno lice.
- (6) Kada sud u toku krivičnog postupka oceni da postoji osnovana sumnja da je određeno lice propustilo svoju dužnost iz stava 5. ovog člana i da iz tog propuštanja proizilazi osnovana sumnja da je time učinjeno krivično delo iz člana 193. Krivičnog zakonika, obavestiće o tome nadležnog javnog tužioca.

Sudeći po praksi, policija na svaki poziv građana izlazi na lice mesta, ali ne obrađuje svaki slučaj. Naime, prema izvetaju *Udruženja sudija za prekršaje*, u periodu od 2004. do kraja prve polovine 2006. godine na teritoriji Srbije desilo se 50.127 nasilnih događaja na koje je intervenisala policijska patrola: upozorenjem (upućivanje na drugu službu, savet i sl.) okončano je 62,4% svih slučajeva, prekršajnom prijavom (zahtevom za pokretanje postupka) 31,7%, a samo je 6,9% događaja rezultiralo podnošenjem krivične prijave. Razlike u postupanju između policijskih uprava (kojih u Srbiji ima 27) su vrlo velike (npr. Policijska uprava u Pirotu ima 95,7% upozorenja i samo 1% prekršajnih i 3,3% krivičnih prijava, dok Policijska uprava Beograda ima 51% upozorenja, 41,8% prekršajnih i 8,2% krivičnih prijava).

Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da se najveći broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici (62,4%) završava usmenim upozorenjem policije čime se dalje istraživanje policije obustavlja.

14. DA LI JE DRŽAVA DONELA ODREDBE KOJE OSIGURAVAJU DA JAVNI TUŽILAC MOŽE DA ZAPOČNE PREKRŠAJNI POSTUPAK U SLUČAJU NASILJA U PORODICI?

DELIMIČNO – Republika Srbija nije donela posebne odredbe koje osiguravaju da javni tužilac može da pokrene prekršajni postupak, ali nema ni zakonskih smetnji da tužilac isti pokrene. Pitanje nadležnosti javnog tužioca je regulisano Zakonom o javnom tužilaštvu a u njegovoj opštoj nadležnosti je postupanje pred sudom i drugim organom (član 16).

„Pri gonjenju za krivična dela, privredne prestupe i prekršaje, javni tužilac postupa pred sudom i drugim državnim organom, preduzimajući radnje na koje je zakonom ovlašćen.

Javni tužilac postupa u parničnom, upravnom, izvršnom, vanparničnom i drugom postupku, vršeci pri tome radnje na koje je posebnim zakonima ovlašćen.

Javni tužilac postupa u granicama svoje stvarne i mesne nadležnosti, u okviru nadležnosti organa pred kojim postupa.“

U praksi se ne dešava ili se ne dešava često da javni tužilac pokreće prekršajni postupak. Najčešće prekršajni postupak pokreće policija, na osnovu prijave građana.

Javni tužilac je nadležan za pokretanje Krivičnog postupka, koji pokreće po službenoj dužnosti kada dođe do saznanja da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici, čime je jasno stavljeno do znanja da nasilje u porodici predstavlja društveno opasno delo i da je država preuzela odgovornost za rešavanje ovog problema.

Zakonom o krivičnom postupku je regulisan način podnošenja krivične prijave i postupanje organa kojem je krivična prijava podnesena (član 254):

- (1) Krivična prijava se podnosi nadležnom javnom tužiocu, pismeno ili usmeno, telefonom, elektronskom poštom ili upotrebom drugih tehničkih sredstava i načina.
- (2) Ako se krivična prijava podnosi usmeno, prijavitelac će se upozoriti na posledice lažnog prijavljivanja, a prijava i upozorenje se unose u

zapisnik. Ako je prijava saopštena telefonom ili upotrebom drugih tehničkih sredstava i načina, sačinice se službena beleška, a ako je prijava podnesena elektronskom poštom, ona će se sačuvati na odgovarajućem nosiocu podataka i odštampati.

- (3) Ako je krivična prijava podnesena sudu, policiji, drugom državnom organu, ili nenadležnom javnom tužiocu, oni će prijavu primiti i odmah je, zajedno sa svim njenim priložima, ako su oni uz nju podneseni, dostaviti nadležnom javnom tužiocu.
- (4) Kada je prijava podnesena policiji, ona će, ako smatra da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, bez odlaganja sprovesti potrebne radnje prethodne istrage, koje spadaju u njenu nadležnost ili koje je po ovom zakoniku ovlašćena da sprovodi, o čemu će odmah obavestiti nadležnog javnog tužioca.
- (5) Ako javni tužilac u roku od tri meseca od dana prijema krivične prijave, nije postupio u skladu sa članom 273. ovog zakonika, dužan je da odmah obavesti neposredno višeg javnog tužioca, koji će preduzeti potrebne mere.

15. DALI SU PRIMENJIVANE ODREDBE PRAVNE ZAŠTITE ZA ŽRTVE NASILJA U PORODICI U VAŠEM PRAVNOM SISTEMU?

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u strukturi otkrivenih i prijavljenih krivičnih dela, najzastupljenija su krivična dela protiv imovine, čije učešće varira od 59,57% u 2004. do 70,50% u 2002. godini. Zatim slede krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja (7,81% - 9,33%) **krivična dela protiv života i tela (5,96% - 7,97%)**, krivična dela protiv privrede (3,41% - 7,24%), krivična dela protiv službene dužnosti(5,16% - 7,38%) krivična dela protiv zdravlja ljudi (1,29% - 5,38%) i **krivična dela protiv braka i porodice (1,51% - 4,37%)**. U ukupnom broju , **krivična dela protiv polne slobode učestvuju sa 0,44% do 0,65%**.

Imajući u vidu ozbiljnost posledica krivičnih dela koja se vrše uz pretnju ili upotrebu nasilja kao i njihovo učešće u ukupnom broju sa **11,54% - 14,06%**, ova krivična dela predstavljaju značajan rizik po bezbednost ljudi i imovine.

Prema istraživanju Autonomnog ženskog centra u saradnji sa Svetskom zdravstvenom organizacijom, sprovedenom na uzorku od 1.456 žena u Beogradu najveći deo žena (78,2%) nikada nije tražilo pomoć od institucija, bilo da se radilo o fizičkom ili seksualnom zlostavljanju. U **12,1% slučajeva žene su se za pomoć obraćale policiji, u 9,6% pomoć su zatražile od zdravstvenih radnika, a u 8,9% slučajeva od Centara za socijalni rad.**

Samo 2,1% Źena se obratilo za pomoć NVO, Źenskim organizacijama ili skloništima. IstraŹivanje Viktomološkog društva Srbije iz 2002. godine na uzorku od 700 Źena, daje gotovo iste podatke za teritoriju cele Srbije.

Prema izveštaju *UdruŹenja sudija za prekršaje*, u periodu od 2004. do kraja prve polovine 2006. godine na teritoriji Srbije desilo se 50.127 nasilnih događaja na koje je intervenisala policijska patrola: upozorenjem (upućivanje na drugu službu, savet i sl.) je okonĉano 62,4% svih sluĉajeva, prekršajnom prijavom (zahtevom za pokretanje postupka) 31,7%, a **samo je 6,9% događaja rezultiralo podnošenjem kriviĉne prijave.**

Prema IstraŹivanju kriviĉnopravne prakse (za period 2006-2007. godine) za kriviĉno delo nasilja u porodici koje je sprovedeno u Beogradu i Nišu, javni tuŹilac odbaci oko 30% kriviĉnih prijava zbog nedostatka dokaza. Istovremeno, gotovo da ne postoji praksa tuŹilaštva da uz kriviĉnu prijavu, po službenoj duŹnosti, pokreće tuŹbu za mere zaštite od nasilja u građanskom postupku, što bi obezbedilo „distancu“ Źrtve i nasilnika, i moguće, smanjilo njegov uticaj na nju tokom sudskih procesa. Rezultati istraŹivanja potvrđuju preovlađujuću tendenciju blagog kaŹnjavanja, uslovljenu i smanjenjem visine kazni (nakon izmena Kriviĉnog zakonika, 2005). Najviše se izriĉe uslovnih osuda (60%), dok su efektivne kazne zatvora uglavnom određene u trajanju koji predstavlja zakonski minimum. IstraŹivanja kriviĉne prakse takođe potvrđuju da istraŹni postupak u proseku traje od 3 do 5 meseci i da se prvostepena odluka u kriviĉnom procesu donese u roku od godinu dana samo u 40% sluĉajeva (Konstatinović-Vilić i Petrušić, 2004).

Kada su u pitanju mere zaštite od nasilja u porodici najĉešće se dosuđuju one najlakše - zabrana daljeg uznemiravanja (43,5%) i zabrana prilaska (22,6%), dok je mera iseljenja tuŹenog izreĉena u 18,3% sluĉajeva.

Svi ovi podaci govore o tome da se odredbe pravne zaštite protiv nasilja u porodici primenjuju, ali govore i o tome da se ne primenjuju u dovoljnoj meri. Vrlo mali broj sluĉajeva se prijavljuje institucijama, od toga još manji broj dobije sudski epilog. Kada se u to uraĉuna broj odbaĉenih prijava, slaba kaznena politika, neujednaĉenost policijsko-pravosudne prakse i duŹinu trajanja sudskih postupaka moŹe se reći da sudska zaštita Źena od nasilja u porodici nije efikasna i da se mogućnosti za zaštitu Źrtava predviđene zakonodavstvom Srbije ne koriste u dovoljnoj meri.

16. KOJE ZAŠTITNE MJERE PROPISUJE VAŠE ZAKONODAVSTVO?

Porodični zakon RS predviđa 5 mera zaštite od nasilja u porodici:

1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno, zakupa nepokretnosti;
2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine, odnosno, zakupa nepokretnosti;
3. zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti;
4. zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice;
5. zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.

Krivičnim zakonikom RS predviđene su mere bezbednosti čija je svrha da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće ne vrši krivična dela.

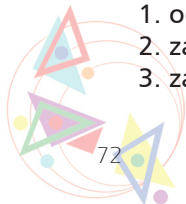
Mere bezbednosti predviđene ovim zakonom su (čl. 79)

1. obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi;
2. obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi;
3. obavezno lečenje narkomana;
4. obavezno lečenje alkoholičara;
5. zabrana vršenja poziva, delatnosti i dužnosti;
6. zabrana upravljanja motornim vozilom;
7. oduzimanje predmeta;
8. proterivanje stranca iz zemlje;
9. javno objavljivanje presude.

Obavezno lečenje narkomana, obavezno lečenje alkoholičara, zabrana vršenja poziva, delatnosti i dužnosti, zabrana upravljanja motornim vozilom, oduzimanje predmeta i javno objavljivanje presude mogu se izreći ako je učinocu izrečena kazna, uslovna osuda, sudska opomena ili je učinilac oslobođen od kazne (čl. 80, stav 4).

Zakon o prekršajima predviđa (član 42) da se zakonom i uredbom uz kaznu za prekršaj može izreći zaštitna mera. Za prekršaje se mogu propisati sledeće zaštitne mere (član 43):

1. oduzimanje predmeta,
2. zabrana vršenja određenih delatnosti,
3. zabrana pravnom licu da vrši određene delatnosti,

4. zabrana odgovornom licu da vrši određene poslove,
5. zabrana upravljanja vozilom na motorni pogon,
6. obavezno lečenje alkoholičara i narkomana,
7. udaljenje stranaca sa teritorije Srbije i Crne Gore.

Obavezno lečenje alkoholičara i narkomana (član 48) može se izreći licu koje je učinilo prekršaj usled zavisnosti od stalne upotrebe alkohola ili opojnih droga i kod koga postoji opasnost da će usled ove zavisnosti i dalje da čini prekršaje.

17. DA LI VAŠA VLADA IZRADILA PROTOKOLE O PROVEDBI ZAKONA KOJI SE ODOSE NA NASILJE PROTIV ŽENA U OBITELJI?

NE – Vlada Republike Srbije nije donela protokole o postupanju kada je u pitanju nasilje nad ženama u porodici.

Vlada je donela protokole o postupanju koji se odnose na decu:

1. *Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, usvojen 25. avgusta 2005.
2. *Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja*, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Save the Children, UK, februar 2006. Beograd.
3. *Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama*, Ministarstvo prosvete, u saradnji sa British Council Serbia, UNICEF, oktobar 2007. Beograd
4. *Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja*, Ministarstvo unutrašnjih poslova, februar 2007. u saradnji sa UNICEF i Agencija Vlade Kraljevine Švedske za međunarodni razvoj i saradnju - SIDA

Kada je u pitanju nasilje nad ženama u porodici, protokole za postupanje socijalnih radnica/ka i policije je, je na osnovu međunarodnih preporuka i domaćeg iskustva, razvio Autonomni ženski centar koji pokušava da iste implementira kroz svoju saradnju sa partnerima na lokalnom nivou.

1. *Protokol za postupanje u situacijama nasilja u porodici za stručne radnike/ce u centru za socijalni rad, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.*
2. *Protokol za postupanje u situacijama nasilja u porodici za službenike/ce policije, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.*

S obzirom da postoji preporuka Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije prema ženama može se očekivati da do 2010. godine Vlada usvoji protokole o postupanju državnih službi u slučajevima nasilja u porodici.

18. KOJI SU ODJELI NADLEŽNI ZA ON (SUDSTVO, POLICIJA, SOCIJALNA SKRB)?

Zaštita od nasilja u porodici je organizovana preko resornih ministarstava, u kojima su neposredno angažovani *centri za socijalni rad* (Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku); *policija* (Ministarstvo unutrašnjih poslova); *sudovi i tužilaštva* (Ministarstvo pravde) i *zdravstvene ustanove* (Ministarstvo zdravlja).

Sudska zaštita je obezbeđena u građanskom (parničnom) postupku (mere zaštite od nasilja u porodici); u krivičnom postupku (krivično delo nasilje u porodici) i u prekršajnom postupku (prekršaji protiv javnog reda i mira).

Osim ovih državnih organa koji po zakonu imaju obavezu da postupaju u slučajevima nasilja u porodici, *podršku ženama žrtvama nasilja još uvek pretežno obezbeđuje nevladin sektor.*

Pored toga, i svi ostali državni organi, organi teritorijalne autonomije, lokalne samouprave i druga fizička i pravna lica imaju obavezu prijavljivanja krivičnih dela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti (član 253. Zakonika o krivičnom postupku).

Svi državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove dužni su da prijave krivična dela za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, o kojima su obavešteni ili za koje saznaju na drugi način.

Ovu dužnost imaju i sva fizička i pravna lica, koja na osnovu zakona poseduju određena javna ovlašćenja ili se profesionalno bave zaštitom i obezbeđenjem ljudi i imovine, lečenjem i zdravstvenom

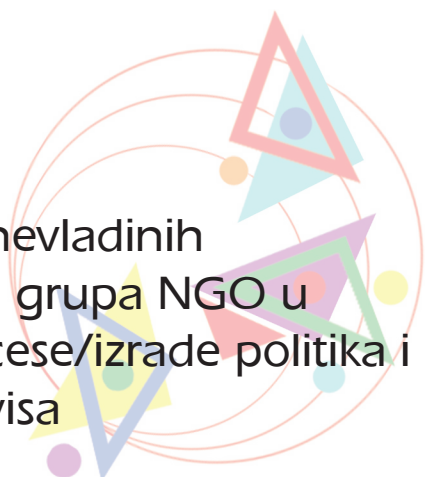
zaštitom ljudi, odnosno poslovima čuvanja, vaspitanja ili obrazovanja maloletnih lica, ako su za krivično delo saznala u vezi sa svojom delatnošću.

Svako treba i ima pravo da prijavi krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, a krivičnim zakonikom se određuje u kojim slučajevima neprijavlivanje krivičnog dela predstavlja krivično delo.

Krivična dela čijim je izvršenjem oštećeno maloletno lice biće dužan da prijavi svako, ukoliko se radi o krivičnim delima za koja se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

Krivična prijava se podnosi nadležnom javnom tužiocu, pismeno ili usmeno, telefonom, elektronskom poštom ili upotrebom drugih tehničkih sredstava i načina (Zakonik o krivičnom postupku, član 254).

III Uključenost nevladinih organizacija i grupa NGO u političke procese/izrade politika i pružanje servisa

1. POSTOJI LI FORMALNI PROCES KONZULTACIJE IZMEĐU VLADINIH TIJELA I ŽENSKIH NEVLADINIH ORGANIZACIJA I GRUPA U POGLEDU SUZBIJANJA NASILJA PROTIV ŽENA?

NE postoji formalni proces konsultacija između vladinih tela i ženskih nevladinih organizacija. Iako vladina tela sve više konsultuju ženske organizacije po određenim pitanjima, taj proces nije formalizovan, stalan, sistematski i po utvrđenim pravilima i principima. Međusobnu komunikaciju uglavnom iniciraju nevladine organizacije, koje su se svojom upornošću izborile da u procesima promena javnih politika budu pitane, a njihova ekspertiza uvažavana. To je u svojim preporukama primetio i Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena:

Komitet izražava žaljenje što država ugovornica nije pozvala nevladine organizacije da učestvuju u pripremi izveštaja, niti ga je stavila na uvid javnosti (paragraf 2).

Komitet preporučuje da se održavaju stalne i sistematske konsultacije sa različitim ženskim nevladinim organizacijama o svim pitanjima u vezi sa rodnom ravnopravnošću, uključujući u tom smislu i dalje aktivnosti podstaknute zaključnim preporukama Komiteta i pripremu budućih periodičnih izveštaja (paragraf 39).

Stalni konsultantski proces sa ženskim nevladinim organizacijama uspostavio je *Sektor za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova Autonomne pokrajine Vojvodina*. U procesu izrade i tokom javne diskusije *Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini* aktivno su učestvovala i predstavnice ženskih nevladinih organizacija. U implementaciji trogodišnjeg programa *Ka sveobuhvatnom sistemu za zaustavljanje nasilja nad ženama u Vojvodini*⁸, ženske nevladine organizacije su uključene u realizaciju svih edukativnih seminara za profesionalce u javnom sektoru. Takođe, predstavnice ženskih organizacija učestvuju u radnim grupama za pripremu protokola o postupanju i procedurama za javne službe, za definisanje saradnje između službi, za razvijanje standardizovane metodologije za prikupljanje i obradu podataka o prijavljenim slučajevima nasilja i za izradu metodologije za procenu rada službi od strane korisnica usluga.

2. DA LI SU NEVLADINE ORGANIZACIJE I GRUPE KOJE SE KONZULTIRAJU OZBILNO UVAŽAVANE I U KOJOJ FAZI ODLUČIVANJA (INICIRANJE POLITIKA, ODLUČIVANJE, IMPLEMENTACIJA ILI EVALUACIJA)? JEDNO JE KADA SE KONZULTIRAJU JER POSTOJI OBAVEZA ZA TAKVU KONZULTACIJU, A DRUGO STVARNO SLUŠANJE STAVOVA NEVLADINIH ORGANIZACIJA I GRUPA. DAKLE, U KOJOJ FAZI PROCESA SU KONZULTIRANE I DA LI POSTOJI STVARNI UTJECAJ?

DELIMIČNO - Uvažavanje ženskih nevladinih organizacija zavisi od nivoa vlasti. Na nacionalnom nivou organi vlasti ne uključuju uvek i ne gledaju uvek blagonaklono na inicijativu ženskih organizacija, čak i kada je kvalitet i korisnost predloženih mera nesumnjiv.

Situacija je drugačija na pokrajinskom i na lokalnom nivou gde je, nakon uspostavljanja poverenja u nevladine organizacije, prostor za konsultacije u izgradnji sistema zaštite žrtava nasilja mnogo veći. Pozitivni primeri su opisani proces saradnje Sektora za rad zapošljavanje i ravnopravnost polova AP Vojvodine, ali i iskustvo AŽC, koji je potpisao Sporazume o saradnji sa lokalnim samoupravama i centrima za socijalni rad u 9 opština. Međutim, ovo nije uobičajena praksa u Srbiji, te su neke ženske organizacije potpuno isključene ili ignorisane u procesima izgradnje lokalne socijalne politike.

⁸ The UN Trust Fund in Support of Actions to Eliminate Violence against Women.

3. DA LI JE DRŽAVA OMOGUĆILA PRULARITET USLUGA UZIMAJUĆI U OBZIR NEJEDNAKE POZICIJE NVO I DRŽAVNIH INSTITUCIJA. DA LI SU URAĐENI STANDARDI USLUGA U KONSULTACIJAMA SA NVO KOJE PRUŽAJU USLUGE?

DELIMIČNO – Pluralitet pružalaca usluga je omogućen kroz projektne konkurse u kojima se favorizuje partnerstvo vladinog i nevladinog sektora. Međutim, dosadašnja iskustva u realizaciji ovih aktivnosti (pre svega u okviru *Fonda za socijalne inovacije*, koji deluje u sastavu Ministarstva rada i socijalne politike, i koji predstavlja značajan mehanizam reforme sistema socijalne zaštite u Srbiji⁹) pokazuju da nisu uvažavane i obezbeđene ravnopravne pozicije ova dva sektora. Zbog toga AŽC u tekstu: *Komentari na izveštaj Usluge socijalne zaštite u lokalnoj zajednici i njihova budućnost*¹⁰ razmatra pitanja čija su potreba i ko je kome bio partner, kao i pitanje šta su u projektima FSI izgubile NVO, navodeći:

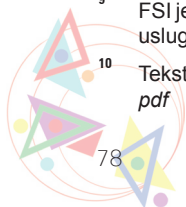
Partnerstvo, kao nužan uslov realizacije projektnih aktivnosti se ne analizira kroz moguće teškoće, kao što su međusektorski sukob interesa, pojava dvostruke afilijacije, preuzimanje „intelektualnog vlasništva“, marginalizovanje ili isključivanje uloge nezavisnih NVO i slično.

Takođe, sredstva koje država izdvaja za usluge koje realizuju nevladine organizacije su mala i povremena, zavisna od donacija, odnosno, nisu sistemski ugrađena u državni budžet.

Tokom 2007. godine Ministarstvo rada i socijalne politike započelo je realizaciju projekta *Uspostavljanje i primena sistema akreditacije programa obuke za pružaoce socijalnih usluga u Republici Srbiji*, čiji je cilj bio da se koncipiraju sistemska rešenja za uspostavljanje i normativno uobličavanje procesa akreditacije, kako bi se kroz kontinuirane obuke pružalaca usluga podigao kvalitet njihovog rada i obezbedili preduslovi za primenu garantovanih minimuma standarda u pružanju usluga socijalne zaštite. U **prvoj godini realizacije projekta** akreditovano je 57 programa,

⁹ FSI je sa 3.6 miliona EUR finansirao projekte kojima je cilj unapređenje i razvoj socijalnih usluga iz sfere socijalne zaštite za period 2003. – 2006. Godine.

¹⁰ Tekst u celini dostupan na: www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/FSI-decembar2006.pdf

od kojih se 3 odnose na nasilje nad ženama u porodici¹¹. Međutim, u samom procesu uspostavljanja standarda akreditacije nije učestvovala nijedna ženska nevladina organizacija, dok je proces patio od brojnih primera „sukoba interesa“¹². Takođe, sistem akreditacije edukativnih programa realizovan je pre uspostavljanja sistema usluga, te se ne može proceniti da li će (već) akreditovani programi odgovarati budućim standardima minimuma garantovanih usluga, kao i principima na kojima će standardi biti bazirani.

U proces izrade standarda za pružanje usluga uključene su i predstavnici/ e nevladinih organizacija. Za sada je završena prva grupa standarda za prioritetne usluge socijalne zaštite, među kojima su standardi za „prihvatilišta“, što obuhvata i „sigurne kuće“ za smeštaj žena i dece žrtava nasilja u porodici i/ili žrtava trgovine ljudima¹³. Najznačajnije sugestije ženskih nevladinih organizacija odnosile su se na¹⁴:

Potpuno je nejasno na kojim principima organizovanja i rada (etici rada) počivaju usluge – minimum standarda bi trebalo da uključi i minimum principa (i na njima baziranih opštih ciljeva), saglasnih sa principima i ciljevima definisanim u Strategiji razvoja sistema socijalne zaštite.

U dokumentu nije definisana antidiskriminatorna politika prema potencijalnim korisnicima/ama usluga; ne garantuju se jednaki uslovi za sve; ne specifikuje se minimum uslova u odnosu na specifične potrebe ili razlike između korisnika/ca; Kada se radi o prihvatilištima, poznato je da oni već „pate“ od ozbiljnih diskriminatornih praksi (Zaključne preporuke CEDAW/C/SCG/CO/1, paragraf 23. i 24. jun 2007).

¹¹ http://www.minrzs.gov.rs/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=683:projekti-akreditacija-cir&catid=164:kat-aktuelni-projekti&Itemid=252

¹² Određeni broj osoba je istovremeno učestvovao u radnim grupama za koncipiranje opštih standarda akreditacije, u kreiranju vlastitih programa edukacije i u radnim grupama za procenu drugih edukativnih programa, a intervencije predstavnica NVO na očigledni sukob interesa ostale su bez ikakvog odgovora nadležnih.

¹³ http://www.minrzs.gov.rs/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=482:nacrt-minimalnih-standarda-2008&catid=89:cat-aktuelno-razno-cir&Itemid=189

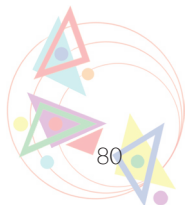
¹⁴ Tekst u celini dostupan na: www.womenngo.org.rs/images/nacelnii%20komentar.pdf

Minimalni standard i usluge za prihvatilišta ne predviđaju eksplicitno (ili u dovoljnoj meri i dosledno):

participaciju korisnika/ca u odlučivanju o organizaciji života i dnevnih aktivnosti; mere sigurnosti/bezbednosti u odnosu na spoljne faktore rizika (za korisnike/ce i osoblje); žalbeni postupak korisnika/ca (prava i mehanizme); pravila za prestanak korišćenja usluga – precizno definisane uslove za otpust (način i priprema), uslove za prekidanje usluga i uslove za (ponovni) povratak korisnika/ca; standarde za upravljanje, kao i za nužnu dokumentaciju, evidenciju i izveštaje; kontrolu kvaliteta usluga (evaluaciju i superviziju usluga i osoblja, internu i eksternu, evaluaciju korisnika/ca usluga).

Nemamo informacije da li će ove sugestije biti uvažene.

ZAKLJUČAK

Iako je u poslednjih 5 godina došlo do značajnih pomaka u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja, ne može se reći da je učinjeno dovoljno. Najveći napredak je postignut u domenu legislative gde je odgovarajućim zakonskim normama država preuzela odgovornost za prevenciju, otkrivanje, sprečavanje i zaštitu od nasilja i kažnjavanje učinilaca.

Zakonske promene i međunarodne obaveze koje je država preuzela značajan su doprinos budućim promenama sistema zaštite od nasilja u porodici. Na osnovu njih država ima ključnu ulogu, a njeni organi odgovornost, da stvore *klimu nulte tolerancije na nasilje*, prihvatanjem određenih mera i uvođenjem sistema zaštite i prevencije. Država je odgovorna za troškove organizovanja prevencije i zaštite, kao i za naknadu štete u svim slučajevima u kojima je propustila da zaštitu pruži. Sistemski pristup problemu zahteva da država pruža podršku specijalizovanim ženskim organizacijama koje pružaju usluge žrtvama nasilja, kao i inicijativama ženskih organizacija i civilnog društva na podizanju javne svesti o problemu nasilja u porodici i praćenju efekata mera koje preduzimaju državni organi i institucije.

Iako uticaj na pozitivne promene u politikama i procedurama javnih službi nije lak i brz proces, on je neminovan zbog sve većih zahteva korisnika/ca i pritiska javnosti. Kako navodi Roza Logar¹⁵:

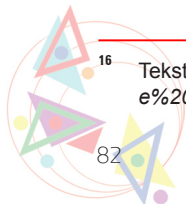
¹⁵ Roza Logar, *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, str. 32;

...nije dovoljno potpisati odgovarajuće dokumente – dela moraju da prate reči.

U mnogim zemljama ženske organizacije su posvećene osnivanju inicijativa za borbu protiv nasilja nad ženama na lokalnom nivou. Ove inicijative u zajednici su veoma važan pokazatelj funkcionisanja demokratije. Ali je negativan znak ako vlade ostave nevladinim organizacijama zadatak eliminisanja nasilja nad ženama ili ih nedovoljno ili uopšte finansijski ne podržavaju. To predstavlja kršenje njihovih nacionalnih i međunarodnih obaveza, kao što je pridržavanje CEDAW konvencije i drugih.

Da bi se sistem zaštite žrtava nasilja u porodici, posebno zaštite žena promenio, potrebno je vreme. Stereotipni stavovi i predrasude osujećuju delotvornu i efikasnu profesionalnu akciju, a sporst sistemskih promena i isključivanje uticaja praktično proverenih modela, još više usporava ovaj proces. Odgovornost donosilaca odluka je da strategije za prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici postave na dugoročne osnove, uvažavajući sva dosadašnja pozitivna iskustva, a posebno dugogodišnja iskustva ženskih nevladinih organizacija¹⁶.

¹⁶ Tekst u celini dostupan na: www.womenngo.org.rs/images/zagovaranje/javne%20politike%2006%20fin.pdf

Prilog - Lista korišćenih dokumenata

Polazni okvir Nacionalne strategije protiv nasilja, radni tekst, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, 2005.

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2008 – 2014) - nacrt, Ministarstvo rada i socijalne politike, Sektor za rodnu ravnopravnost, Beograd, april 2008.

Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja u Autonomnoj pokrajini Vojvodini za period od 2008. do 2012. godine, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 2008.

Strategija za smanjenje siromaštva, Vlada RS, Beograd, usvojena 16. oktobra 2003.

Nacionalna strategija održivog razvoja, Vlada RS, UNDP, SIDA, Beograd, 2008.

Akcioni plan (2008-2017) za sprovođenje Nacionalne strategije održivog razvoja, radna verzija, Beograd, jun 2008.

Nacionalna strategija za mlade, Vlada RS, Ministarstvo omladine i sporta RS, Beograd, 2008.

Strategija zaštite mentalnog zdravlja, Vlada RS, Ministarstvo zdravlja, Beograd, januar 2007.

Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Vršac, 2006.

Strategija razvoja socijalne zaštite, Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Beograd, 2006.

Nacionalna strategija o starenju 2006 – 201., Vlada RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Beograd, 2006.

Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2006.

Strategija razvoja zdravlja mladih, Vlada RS, Ministarstvo zdravlja, UNICEF, Beograd, 2006.

Nacrt Strategija za integraciju i davanje novih ovlašćenja Romima, prilog za diskusiju, Beograd, 2002.

Nacionalni plan akcije za decu, Vlada RS, Savet za prava deteta Vlade Srbije, Beograd, februar 2004.

Polazni okvir nacionalne strategije prevencije kriminala, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Beograd, 2007.

Strategija razvoja zvanične statistike, Vlada RS, Beograd, 2006.

Strategija u oblasti ravnopravnosti polova u Autonomnoj pokrajini Vojvodini, radni materijal, Pokrajinski Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, Novi Sad, 2007.

Protokol za postupanje u situacijama nasilja u porodici za stručne radnike/ce u centru za socijalni rad, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.

Protokol za postupanje u situacijama nasilja u porodici za službenike/ce policije, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.

Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Vlada

RS, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, usvojen 25. avgusta 2005.

Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Save the Children, UK, februar 2006. Beograd

Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspinim ustanovama, Ministarstvo prosvete, u saradnji sa British Council Serbia, UNICEF, oktobar 2007. Beograd

Posebi protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, februar 2007. u saradnji sa UNICEF-om i Agencijom Vlade Kraljevine Švedske za međunarodni razvoj i saradnju - SIDA

Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum sa objašnjenjima, Savet Evrope

Smernice za praćenje uvođenja Preporuke Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja, Savet Evrope

Konstatinović-Vilić, S. i N. Petrušić, (2006), *Krivično delo nasilje u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu*, Autonomni ženski centar, Beograd i Ženski istraživački centar, Niš

Konstatinović-Vilić, S. i N. Petrušić, (2008), *Nasilje u porodici - ka evropskim rešenjima, mere zaštite od nasilja u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd; Ženski istraživački centar, Niš.

S. Brkić (2004.), *Istraživanje prekršaja sa elementom nasilja u porodici za područje Republike Srbije*, Udruženje sudija za prekršaje Republike Srbije, Beograd.

Istraživanje Studija o ženskom zdravlju i porodičnom nasilju nad ženama, Autonomni ženski centar, Svetska zdravstvena organizacija, Strategic Marketing, Beograd, 2003. IME UREDNIC

Vesna Nikolić-Ristanović (ur), (2002.): *Porodično nasilje u Srbiji*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd.

Ustav Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 83/2006)

Porodični zakon Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 18/2005)

Krivični zakonik Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005)

Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 10/2002)

Zakon o krivičnom postupku („Sl. list SRJ“, br. 70/2001 i 68/2002 i „Sl. glasnik RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - dr. zakon i 49/2007)

Zakon o prekršajima Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 101/2005)

Zakon o javnom redu i miru RS („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94)

Zakon o radu („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 24/05)

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 85/05)

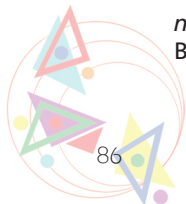
Zakon o policiji („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 101/05)

Zakon o zaštitniku građana („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 79/2005)

Zakon o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 63/2001, 42/2002, 39/2003, 44/04)

Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena: Republika Srbija (CEDAW/C/SCG/CO/1), Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (38. sednica, 14. maj – 1. jun 2007. godine):

Vuković, D. i sar. (2006): *Socijalna zaštita u lokalnoj zajednici – naučene lekije, preporuke i faktori održivosti*, Socijalna misao, br. 52, Beograd

Ignjatović, T. i B. Macanović (2006): *Komentari na izveštaj Usluge socijalne zaštite u lokalnoj zajednici i njihova budućnost – naučene lekcije, preporuke i faktori održivosti*, Autonomni ženski centar, www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/FSI-decembar2006.pdf

Ignjatović, T. i B. Macanović, (2008): *Komentari na dokument Nacrt specifikacije usluga i minimalni standardi za prvu grupu prioriternih usluga socijalne zaštite*, Autonomni ženski centar, www.womenngo.org.rs/images/nacelni%20komentar.pdf

Ignjatović, T. i B. Macanović (2006): *Ka politici i komunikaciji u čijem su centru građanke i građani*, Autonomni ženski centar, www.womenngo.org.rs/images/zagovaranje/javne%20politike%202006%20fin.pdf

Logar, R. (2005), *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, (prevod: Autonomni ženski centar, Beograd)

